

Tartalom

MEDITÁCIÓ	
<i>Ordass Lajos: Élet a halálból</i>	1
IN MEMORIAM BOTTA ISTVÁN	
Botta Istvántól búcsúzunk.....	2
Botta István (1918–1999).....	3
<i>Dóka Zoltán: A harcos hazatért</i>	5
<i>Herényi István: Emlékezés Botta István temetésén</i>	8
<i>Botta István: Prófécia a húsvéti örömről</i>	9
<i>Botta István: Az új emberről szóló tanítás</i>	12
<i>Botta István: A valódi Dévai-kép</i>	16
EMLÉKEZÜNK	
<i>Dóka Zoltán: Emlékezés Budaker Oszkára</i>	19
<i>Dóka Zoltán: 25 éve halt meg Keken András</i>	24
Gyászjelentés Tóth Béla haláláról.....	29
TANULMÁNY	
<i>Rózse István: A legújabb kor egyháztörténeti kutatásai</i>	30
DOKUMENTUM	
<i>iff. Zászkaliczky Pál: Összefoglaló az Evangélikus Teológus Otthonról szóló törvény általános vitájához</i>	36
VERSEK	
Schol László négysorosai az Üvegszilánkok c. sorozatból.....	39
TARTALMI ÖSSZESÍTŐ	40

KERESZTYÉN IGAZSÁG

Az Ordass Lajos Baráti Kör negyedévi folyóirata
Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 42. szám – 1999. NYÁR

Felelős szerkesztő: Ittész Gábor (tel.: 96-439-381)

Felelős kiadó: id. Zászkaliczky Pál (tel.: 1-383-1042)

A szerkesztőbizottság tagjai: D. Dóka Zoltán, Ittész János, id. Magassy Sándor

Szerkesztőség: 9024 Győr, Liezen-Mayer u. 41.

Kiadóhivatal: 1114 Budapest, Bocskay út 10.

Csekkszám: Ordass Lajos Baráti Kör,

Budapest – OTP XI. ker. 11711034-20081452

Nyomdai kivitelezés: FÉBÉ Bt.

Felelős vezető: Tóth Béla

HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng. szám: III./E1/20/1989

Ordass Lajos

Élet a halálból

*Ha a földbeesett gabonamag el nem hal, csak egymaga marad.
Ha pedig elhal, sok gyümölcsöt terem.*

János 12,24

U r a m !

Az önmagadra vonatkoztatott hasonlataid közül mindig is ezt tartottam a leglényegesebbnek. Te önként magadra vállaltad a gabonamag sorsát. Kétféleképpen is. Szenvedések malomkövei között engedted magadat összezúzatni. Így lettél – amint magad mondottad is – „az élet kenyere”. Így táplálsz azokat, akik a földön éheznek az igazságot. De elvállaltad Golgotán a kínos halált is. Engedted magadat a sír barázdájába bevettetni. Dicsőséges föltámadásodnak ez volt az ára. Megváltó haláloednek megtermettek a gyümölcssei. Gyümölcsök azok, akik hittel követnek téged a földi küzdelmeken át. És gyümölcssei az üdvözült szentek, akiket az örökkévaló otthonba végeláthatatlan seregben már hazavezettél.

Uram!

A tanítványnak nem más a sorsa, mint a mesteréé. Ezt Te mondtad. Így hát a gabonamag hasonlatával rólam is beszéltél. Segíts ezt megértenem. Zavartalan nyugalom kedvéért ne éljek meddő életet. Kérlek: te helyezd rá életemet a nagy magvetőnek – mennyei Atyámnak – a tenyerére. Ő vessse el oda, ahová tetszése jónak látja. Csak lehessen életem – szenvedések árán is – gyümölcsstermessel megáldott élet.

* * *

*A Te ügyed az, Jézusunk,
Mely bennünket betölt,
És mert Tiéd, nem veszhetsz el,
Megrendül bár a föld.
De mielőtt a búzaszem
A fénybe tör s kalászt terem,
A föld ölében lát halált,
Elveszti ott lenn önmagát.
Halálon át
Elveszti önmagát.*

*Te meghaltál, mint búzaszem,
Mit égi kéz vetett,
Hol hideg halál még az úr,
Oh, támassz életet!
Küldj követeket, hadd vigyék
A hírt, az élet jó hírt,
Ím készen állunk, Mesterünk,
Te küldj el, és Te légy velünk,
Te légy velünk,
És győzelmet nyerünk!*

(Evangéliumi énekek; 1,1. és 3. vers)

Botta Istvántól búcsúzunk

1999 tavasza fájdalmas veszteséggel köszöntött ránk. Március 15-én, alig egy hónappal 81. születésnapja előtt meghalt *Botta István* ny. lelkész testvérünk, az Ordass Lajos Baráti Kör alapító tagja, folyóiratunk új folyamának indulásától szerkesztőbizottsági tagja és éveken át főszerkesztője.

Március 23-án búcsúztunk tőle – népes gyülekezet és számos lelkész jelenlétében – a tordasi temetőben. Temetésén Dóka Zoltán tartotta az igehirdetést. Az Ordass Lajos Baráti Kör nevében Herényi István elnök szólt. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Reneszánsz-kutató Csoportjának vezetője, Jankovics József a tudós társak nevében méltatta Botta István személyét és munkásságát. Az egykori óbudai és kelenföldi gyülekezeti ifjúság körében végzett szolgálatát Thurnay Béla idézte fel. Szeverényi János, a budai egyházmegye esperese pedig azoknak a gyülekezeteknek nevében szólt, amelyekben Botta István szolgált.

Tavaszi számunkban csak jelezni tudtuk a lapzárta után érkezett halálhírt. Mostani számunkban – rövid életrajzának ismertetése mellett – a temetésén elhangzott igehirdetéssel és búcsúszavakkal, valamint három írásának közlésével szeretnénk méltóképpen emlékezni rá. Ezek az írások egyúttal bepillantást is adhatnak olvasóinknak Botta István szolgálatának és munkásságának három fontos területébe. 46 évi lelkései szolgálatának mindvégig hangsúlyos területe volt az igehirdetés; ezért közöljük egy (hely és időpont megjelölése nélkül fennmaradt) prédikációját. Fiatal éveiben hitoktató lelkészként több hittankönyvet is írt. Harmadikos gimnazisták számára készült, 1949-ben megjelent Keresztyén hit és élet c. tankönyvének egy részlete utal erre. Tudományos munkásságát pedig Dévai Mátyásról, a magyar Lutherről írt igen jelentős tanulmányának zárófejezetével szeretnénk érzékeltetni.

Istennek adunk hálát Botta István testvérünkért, és hisszük, hogy munkássága nemcsak a kortársak életét és gondolkodását formálja és gazdagítja, hanem szolgálatából az eljövendő generációk számára is áldás fakad.

A szerkesztőbizottság

„A keresztyén reménység Krisztus győzelmén alapul és az eljövendő Jézus Krisztusra mutat. A reménység mindig a jövőre utal. Nem az reménykedik, aki célhoz ért, hanem aki úton van. A keresztyén ember pedig a Szentírás tanítása szerint úton levő vándor. (Zsid 13,14.) Útja a keresztséggel kezdődött és az örök életben ér céljához.”

(Botta István)

B O T T A I S T V Á N

(1918–1999)

1918. április 10-én született Budapesten. Édesapja cinkotai tanító volt, akit ötéves korában elveszített. Ekkor édesanyjával és két testvérével nagyszüleihez költöztek Pándra. Nagyapja nyugdíjba menetele után a család a szegénység miatt három részre szakadt, ő nagyszüleinél maradt.

Keresztapja, Hüttl Ármin támogatta a tanulmányaiban, így tudta elvégezni a gimnáziumot, majd a Teológiát.

1940-ben Főtra került segédlelkésznek, onnan 1941-ben Rákospalotára, 1942-ben pedig Kelenföldre helyezték. Itt Ordass (ekkor még Wolf) Lajos mellett szolgált. 1943-tól az óbudai gyülekezetben előbb megbízott, majd megválasztott valástanár volt. Ebben az időben a gyülekezeti és a fővárosi állása mellett hallgatója volt a jogi-, később pedig a bölcsészettudományi karnak. A jogi diplomától egy vizsga választotta el, amit azért nem tett le, mert nem volt hajlandó megtanulni az új, szovjet típusú alkotmányt. A bölcsészkaron irodalomtudományt és filozófiát tanult.

1944-ben kötött házasságot Martin Nórával. Isten három gyermekkel áldotta meg őket.

1948-ban megpályázta a megüresedett óbudai gyülekezeti lelkészi állást. Bár a többség őt szerette volna megválasztani, a közvetlen állami beavatkozás ezt megakadályozta. A legfelsőbb állami akarat jelentős nyomásként nehezedett a presbiterekre, ennek terhét Botta István nem tudta vállalni, a pályázattól visszalépett. Helyette a nem sokkal később püspökké lett Dezséry Lászlót választották meg.

Egy év múlva az ideiglenesen megüresedett kelenföldi vallásügyi állás betöltésére kapott felkérést, ahol 1950-ben véglegesítették. Az ekkortájt kezdődött vészterhes években, amikor a fővárosiakat a kitelepítés fenyegette, Botta István a gyülekezeti ifjúság bevonásával igyekezett menteni az erre a sorsra jutottak vagyonát, többeknek ezzel biztosítva a túlélést a legnehezebb időkben.

Obudán és Kelenföldön egyaránt jelentős ifjúsági munkát végzett. Csoportjának tagjai közül sokan a mai napig hűséges tagjai egyházunknak. Ez, a kitelepítettek támogatásának szervezése és a felsőbb akaratral való többszöri konfliktusa miatt szálka volt a hatalom szemében. Többször fenyegették meg letartóztatással.

1950-ben aláírta azt a petíciót, amely az egyház életébe való nyílt és durva állami beavatkozás elleni tiltakozásként született. Többször ellenőrizték támadó szándékkal a munkáját, nyilvántartásait, de azokban hibát soha nem találtak.

A 40-es, 50-es években több hittankönyve jelent meg. Jelentős himnológiai munkát is végzett, részben Schulek Tiborral közösen. 1956 novemberében megbízták az Evangélikus Sajtóosztály vezetésével. Megbízásából 1958 elején – a visszarendeződés jegyében – felmentették.

1958. december 31-én délelőtt felhívta telefonon Vető Lajos püspök azzal, hogy állami akarat szerint az éjjel fél 12-kor kezdődő istentiszteletet még megtarthatja,

de ha az éjfél akár csak egy perccel is túllépi, letartóztatják. Megígérte, hogy zavar-keltés nélkül távozik a gyülekezetből, egy feltétellel: az addig oly sokat szenvedett Kendeh György kelenföldi paróchus lelkeszi állásában megmaradhasson. Bár ezt megígérték neki, ígéretüket nem egészen három év múlva megszegték.

Botta Istvánt egy távoli, a nyugati határ közelében fekvő gyülekezetbe akarták először helyezni, de ezt ő nem fogadta el. Így került 1959-ben Tordasra, ahol 1986-os nyugdíjazásáig szolgált. Idővel a gyűrói gyülekezet is hozzá tartozott.

Hogy meg tudjanak élni, felesége nem adhatta fel a Nemzeti Bankban betöltött állását. Ettől kezdve – közel három évtizeden át – családjától elszakítva élt, felesége a három fiúval Budapesten maradt. Hetente egy-másfél napot tölthettek együtt, egy ideig még a kelenföldi paróchián, amit később el kellett hagyniuk, és egy kis szoba-konyhás körüti lakásba kellett költözniük.

Botta Istvánt mindig is vonzotta az egyháztörténelem. A reformáció korának Magyarországot tanulmányozva szabad idejének jelentős részét fordította levéltári kutatásokra. Ennek elismeréseként 1970-ben Klaniczay Tibor meghívta a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Reneszánsz-kutató Csoportja tagjának. Mélius Péterről 1978-ban, Dévai Mátýásról 1990-ben, Huszár Gálról 1992-ben jelent meg monográfiája.

Az Ordass Lajos Baráti Körnek alapító tagja volt. Kezdetektől szerkesztője, egy időben pedig főszerkesztője volt az újraindult Keresztyén Igazság című lapnak.

Botta István életútján néhány perc alatt végigtekintve egy eredményekben, küzdelmekben, sokszor fenyegettetésben gazdag, földi elismerésben azonban nem bővelkedő pálya rajzolódik ki előttünk. Hiszünk azonban, hogy az Igazságos Búró néki is elkészítette a legtöbbit, az élet koronáját.

Összeállította: ifj. Zászkaliczky Pál

(Bővebben lásd: *Nem voltam egyedül I.*, MEVISZ, Bp., 1995.: 67–90.)

„A hit az Ige hallásából van, a hallás pedig Isten Igéje által. (Róma 10,17.) Ez azt jelenti, hogy Isten Igéje nem pusztán hangzó szó, hanem cselekvő szó. Ahol megszólal, ott történik valami. Ahol ezt a megszólaló igét hallgatják, azt cselekszi, hogy igazán hallóvá teszi az embert. Nem a fülével, hanem a lelkével hallóvá. Olyan hallást teremt az emberben, mely az emberi szó mögött és az emberi szóban meghallja Isten üzenetét. Ez az igazi hallás a hit.”

(Botta István)

Dóka Zoltán

A harcos hazatért

Igehirdetés Botta István temetésén, Tordason, 1999. március 23-án

„Elköltözésem ideje elérkezett. Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, – végezetre eltételezt nekem az igazság koronája, amelyet megad nekem az Úr, az igaz Bíró ama napon; de nemcsak nekem, hanem mindazoknak is, akik várva várják az ő megjelenését.”

(2 Tim 4, 6-8)

Keresztyén Gyülekezet! Kedves Testvéreim!

Jézus Krisztus Urunk nevében jöttünk el Botta István testvérünk temetésére, hogy együtt gyászoljuk őt családjával és a tordasi gyülekezettel, amely éppen 40 évvel ezelőtt fogadta be Budapestről elüldözött lelkipásztorát. De együtt akarunk hálát adni Istennek mindazért, amit e gazdag élet által nekünk ajándékozott. Még halálába is kincset rejtett számunkra, hiszen sokfelől, sokféle múltból, sokféle emlékkal érkeztünk koporsójához, mégis összetartozóknak érezzük magunkat, mert összeköt, s egy közösséggé formál bennünket a tőle kapott s az iránta szívünkben hordozott szeretet.

Ezért is választottam olyan ígét, amelyet úgy hallgathatunk, mintha ő maga szólna hozzánk s búcsúzna tőlünk. Pál apostol is a közeli halál tudatában, búcsúzásul írta le e megragadó mondatokat fiatal szolgatársának, Timóteusnak, hogy vigasztalja, és élete példájával bátorítsa őt a szolgálatra. Kétezer év messzeségéből most felerősödnek e mondatok, és nekünk szóló igévé, Botta István bizonyoságtevő életének üzenetévé lesznek. Vessünk egy pillantást mindegyikre.

„Elköltözésem ideje elérkezett.” Ez a mondat a halál hírnöke, mégis vigasztaló. Pál a halál szó helyett többször is tudatosan beszél elköltözésről. Isten gyermekei, Krisztus megváltottjai nem halnak meg, nem pusztulnak el, nem semmisülnek meg, hanem elköltöznek, hazatérnek. Nem úttalan, céltalan csavargói vagyunk az értelmetlen létnek, hanem Isten hazatérő vándorai. S ha befejeződik a földi út, akkor olyasmi történik velünk, mint amikor valaki egy omladozó, viharvert viskóból fényes palotába költözik, ahol szerető szívek boldog közössége várja. Ez volt a reménysége Botta Istvánnak is. Ezzel vigasztalta a gyászolókat sok-sok koporsó mellett. Ez a mi vigaszunk is az ő koporsójánál. S lehet vigaszunk és reményünk akkor is, ha majd mi érkezőnk földi utunk végére: mi is elköltözünk a mennyei palotába, ahol megváltó Urunk nekünk is helyet készített.

E vigasztalás fényében tekint vissza, s ad számot szolgálatáról a búcsúzós apostol: *„ama nemes harcot megharcoltam.”* Minden ember élete harc. De mítől lesz nemes ez a harc? Attól, hogy nem önmagunkért harcolunk mások ellen, hanem az igazságért saját önző énünk ellen mások javára. Botta Istvántól egyszer ezt így hallottam: *„Az igazság kedvéért mindenről le kell mondanunk, de az igazságról senki kedvéért nem szabad lemondanunk! A magunk kedvéért sem!”* A régi

egyházban *testes veritatis*-nak, az „igazság tanúinak” nevezték azokat, akik az evangélium igazságáról tanúskodtak, s érte szenvedni is készek voltak. Élükön maga Jézus áll, akit hozzánk hasonlóan megkísértett a Sátán. Dicsőséget, hatalmat és gazdagságot ígért neki, ha elhagyja Isten útját és lemond az igazságáról, lemond isteni küldetéséről. Nem mondott le! Elűzte a kísértőt, és engedelmesen végigjárta az Istentől neki rendelt keresztutat. Ezt tette Pál apostol is. Ezt tette az egyháztörténet sok neves és névtelen Krisztus-követője. Ezt tette Botta István is. Inkább vállalta az üldöztetést, megaláztatást, mellőztetést, de az igazságról nem mondott le sem parancsra, sem kísértő hízélgésre.

Ezért lett igaz és érvényes az ő életére is a búcsúzó apostol második mondata is: „*futásomat elvégeztem.*” Az igazság, amelyért jóban-rosszban hűségese feleségével és gyermekeivel együtt oly sok áldozatot, lelki fájdalmat és szenvedést vállalt, éppen az igazság tette őt – Jézus ígérete szerint (Jn 8,32) – szabaddá arra, hogy elvégezze futását, vagyis Istentől nyert küldetését. Mint a fogságból hazatért zsidók, akiknek egyik kezükben kard volt, a másikban építő kanál, az egyikkel védtek, a másikkal építették Jeruzsálem falait, Botta István is egyszerre volt az igazság harcosa és az egyház építője.

Csak hálát adni lehet azért a hatalmas életműért, amelyet oly sok akadály ellenére elvégzett. Tudományos munkája, amellyel a magyar reformáció igazát kutatta, saját egyházában nem nyert kellő megbecsülést, pedig teljesítménye csak Karner Károlyéval mérhető. Annál öröndetesebb, s ezt mindig hálával emlegette, hogy a Magyar Tudományos Akadémia történészei maguk közé fogadták, és nagyra értékelték munkásságát.

Azt pedig csak Isten tudja felmérni, hogy hányatott élete során elvégzett sok-sok szolgálata mennyi áldást jelentett kicsiny gyermekeknek, lelki vezetést, példaadást kereső fiataloknak, vigasztalásra váró öregeknek s a tiszta evangéliumra szomjazó gyülekezeteknek. „Futásomat elvégeztem!” Ez a vallomás is igaz Botta István életére.

De mi volt a titka, erőforrása ennek a nemes harcnak, ennek a gazdag életműnek? Pál önvallomása erre is felel: „*a hitet megtartottam.*” Pál örege, a halál kapujában is abban hitt, aki őt a damaszkuszi úton megragadta, kegyelmébe és szolgálatába fogadta: az élő Krisztusban, a bűnösök Megváltójában. Ez a hit adott neki erőt, hogy ezernyi veszedelem között bejárja a világot az evangéliummal. Botta István életszolgálatának is ez volt a titka. Megőrizte hitét, amelyet valamikor még ifjúkorában gyűjtött meg szívében a Szentlélek, s amelyről Luther kátéjából ezt tanulta: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus... az én Uram, aki engem, elvesztett és megítélt embert megváltott, vagyis minden büntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított és magáévá tett...” Úgy őrizte ezt a hitet, mint Lagerlöf Krisztus-legendájában az ifjú katona a Golgotán meggyújtott gyertyalángot. A történelem viharai tépték, szaggatták a lelkét. E világ hatalmasságai üldözték. Hamis testvérek cserbenhagyták, elárulták. De ő csak ment tántoríthatatlanul az igazság szegényen is gazdag útján, mert szívében ott lobogott a hit lángja, anynyira, hogy mások szívet is lángra gyújtotta.

Ez a hit adott Botta Istvánnak napról napra új erőt a nemes harchoz. Ez tette lelkét örege, betegre is derűssé, bizakodóvá. S ebből a hitből fakadt végső

reménysége is, amelyről Pál azt mondja: *„Végezetre eltétem nekem az igazság koronája, amelyet megad nekem az Úr, az igaz Bíró ama napon.”* A korona a győzelem szimbóluma. Az igazság tanúi abban a bizonyosságban élnek és költöznek el, hogy ők itt minden látszat ellenére az igazság győzelmes útját járták, s ez ki fog derülni ama napon, az igaz Bíró előtt. Ott végleg nyilvánvaló lesz, hogy a bűn, a gonoszság, a hazugság bukásra van ítélve, s a történelem kis és nagy látszatai ellenére az igazságé a jövő és a végső győzelem.

S itt Pál apostol már nemcsak önmagáról beszél. Pásztori tekintete átfogja a történelem útján vándorló egész anyaszentegyházat, amikor befejezésül ezt írja: *„de nemcsak nekem, hanem mindazoknak is, akik várva várják az ő megjelenését.”* Látókörébe tehát Botta Istvánnal együtt mi is beletartozunk. Ránk is érvényes, amit önmagáról mond. Nekünk is „eltétem”, mireánk is vár a mennyben az igazság koronája. Nem nekünk kell azt elkészítenünk, kiharcolnunk. Készen van. Krisztus harcolta ki számunkra a keresztfán, s ő ajándékozta azt nekünk ama napon ingyen kegyelemből.

A kérdés csupán az, hogy merjük-e ezt radikálisan komolyan venni, és naponként erre az örök, boldog jövőre építeni egész életünket. Pál apostolnak, Botta Istvánnak és az igazság minden tanújának életpéldája erre biztat bennünket. Csak akkor emlékezünk rájuk méltóképpen, ha nem az út szélén állva szemléljük, miként járnak áldozatos szeretettel az igazság útját, hanem elszánt lélekkel a nyomukba lépünk, elkezdjük harcolni a magunk nemes harcát, és azt senki kedvéért, még önmagunk kedvéért sem hagyjuk abba mindaddig, míg elköltözésünk ideje el nem érkezik. Ámen.

Imádkozzunk!

Örökkévaló Isten, szerető mennyei Atyánk!

A veszteség fájdalmában is áldunk és magasztalunk Téged, hogy Jézus Krisztus halálában és feltámadásában kinyilatkoztattad nekünk bűnbocsátó kegyelmedet és üdvözítő akaratodat. Köszönjük, hogy az örök élet reménységében temethetjük el Botta István testvérünket. Kérünk, légy hozzá kegyelmes, fogadd be örök dicsőségébe, és ajándékozd meg az igazság koronájával, amelyet neki is elkészítettél szent Fiad által.

Köszönjük Neked őt s mindazt, amit általa ajándékoztál családjának, gyülekezetének, egész egyháznak, hazájának és embertársainak. Példaadó életének emlékét áldd meg közöttünk, és segíts, hogy követni tudjuk azt.

Kérünk, vigasztald meg a gyászoló családot. Adj szívükbe Reád hagyatkozó hitet, benned elcsendesedő békeséget, egymás terhét hordozó szeretetet és üdvösségre váró reménységet.

Atyánk, a búcsúzás óráján mindnyájunkat ölelj magadhoz, beszélj a szívünkkel, és tégy bizonyossá, hogy a halál sem választhat el minket a Te szeretetedtől.

Hallgasd meg imádságunkat, szent Fiad, az Úr Jézus Krisztus nevében kérünk. Ámen.

Herényi István

Emlékezés Botta István temetésén

Gyászoló család! Gyászoló gyülekezet! Kedves Testvéreim!

Az Ordass Lajos Baráti Kör nevében emlékezem Botta István testvérünkre, alapító tagunkra, egyik szakosztályunk vezetőjére és a Keresztény Igazság szerkesztőjére.

Életrajzában hallottuk, ki volt Botta István. Karizmatikus igehirdető, kitűnő teológus és a XX. századi magyar egyháztörténelem egyik legkiemelkedőbb alakja.

Életéből csak két momentumot szeretnék itt ismertetni. Az egyik az 1956-os szárszói lelkészi konferencia, a másik az 1958. december 31-i búcsúbeszéde a kelenföldi gyülekezetben.

A szárszói értekezleten vezérszónoka volt azoknak a lelkészeknek, akik Ordass Lajos rehabilitációját mind egyházi, mind világi vonalon követelték. Egyben Dozséry László és Vető Lajos távozására tettek javaslatot. Bátor lépés volt ez az akkori politikai viszonyok között, de Botta sok talentuma mellett a bátorságnak lelkét is megkapta Teremtőjétől. Végül Ordass Lajos, ha rövid időre is, visszakerült a püspöki székbe. Úgy gondolom, ebben Botta Istvánnak is szerepe volt.

A másik momentum az 1958. december 31-én mondott búcsúbeszéd, amelyről meg kell emlékeznem. Ordass Lajos visszajövele, majd eltávolítása között Botta Istvánra is nagy feladat várt. Ordass Lajos mint régi segédlelkészét és jóbarátját a Sajtóosztály élére állította. Megtett e poszton mindent, amit az adott helyen és időben meg lehetett tenni az igazság nevében. Ordasshoz való ragaszkodása, az igazságos egyházi vezetés követelményének felmutatása Vető Lajost arra készítette, hogy 1958. december 31-i hatállyal ultimátumot adott át Bottának az azonnali távozásra. Búcsúbeszédében ecsetelte az addig történeteket, s mi, akik ennek tanúi voltunk, könnyes szemmel hallgattuk az Igazság szavát.

Áldott legyen ez igaznak emlékezet!

Kyrie eleison!

„A keresztségben Isten cselekszik velünk a Szentlélek által. Nem 'nevet adunk a gyerekeknek', nem is 'mi lépünk be az egyházba', nem is 'a lelkész vesz be az egyház tagjai sorába', hanem Isten fogad gyermekévé. Amiképpen testi születésünk sem a mi művünk, azonképpen az újjászületés fürdője által Isten gyermekévé való születésünk sem a mi munkánk. Ami a keresztségben történik velünk, az nem akaratunkkal és nem akaratunk ellenére, hanem akaratunk nélkül történik velünk. A keresztség a minden emberi szeretetet megelőző isteni szeretet. (1. Ján. 4,19.)”

(Botta István)

Botta István

Profécia a húsvéti örömről

*„Mily szépek a hegyeken az örömondónak
lábai, aki békeséget hirdet, aki ezt
mondja Sionnak: Uralkodik a te Istened!”
(Ézsaiás 52,7)*

Szeretett Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Ézsaiás, a királyi próféta előre szólt Jézus Krisztusról. Előre hirdette Jézus Krisztust, a Megváltót, mégsem jósolt. Nem jós volt, aki tenyéréből, vagy égi jelekből, vagy a természet jelenségeiből próbálja elmondani a jövőndőt, hanem hirdette Istennek Szent Lelke által kinyilatkoztatott és rábizott ígését. Mondhatjuk, hogy Ézsaiás az a próféta, aki a legtöbbet mondta az eljövendő Krisztusról. Beszélt születéséről, a Megváltó közénk érkezéséről, beszélt a fájdalomk férfijáról, aki bűneinket hordozza, némán viseli és sebei által gyógyulást szerez nekünk. És beszélt a feltámadásnak örömhíréről is. Ez a pár vers erről szól. Profécia a húsvéti örömről.

Azt hiszem, semmi mást nem kell ezzel az ézsaiási proféciával tenni, mint sorra szépen szavanként felolvasva meghallgatni biztató, örömmre készítető üzenetét.

Egy különös szép képpel kezdi proféciáját Ézsaiás: Mily szép, ha feltűnik a hegyeken az örömhírt hozó lába. Isten népének történetében is szokás volt, hogy amikor a népet megtámadta idegen hadsereg és védekezésre kivonult népük serege, akkor a hegyek tetején lehántolt fenyőfákat állítottak. Ezeket lármafának nevezték, és a meggyújtott fenyőfákról hegycsúcsról-hegycsúcsra ment a rossz vagy a jó hír. Az utolsó hegycsúcsonál, amely már közel volt a fővároshoz, lefutott, és elmondta a hírt a hírnök. Mert rossz hírek is, jó hírek is érkeztek. Mindannyian ismerjük a Szentírásból Éli történetét, aki Isten népének főpapja volt, s két fiát engedte, hogy mindenféle gonoszsgot cselekedjenek, és az egész népet a romlás útjára térítették. Amikor megtámadták ezért Izraelt, Isten parancsára, szinte azt mondhatnánk, Isten ostoraként büntető, fenyítő vesszejeként a filiszteusok, akkor kivonult Éli főpap két fia is, velük együtt a nép színe-java, fiatalsága védekezni, és hogy biztosabbak legyenek a győzelemben, elvitték a templomból a szövetség ládáját, amelyben ott volt két kőtáblára vésve Isten 10 parancsolata, Áron kivirágzott vesszeje, a manna a pusztából. Elvitték, mert úgy gondolták, hogy ha Isten meg akarja védeni szövetsége ládáját, akkor nekik győzelmet kell aratniok. Azonban veszítettek. Veszítettek, és jött a hírnök, Éli főpap kinn ült háza kapujában egy széken, és várta, hogy a hegyről leszaladjon a hírnök. Az elmondta, hogy két fia meghalt, a sereg odavesztett, a szövetség ládáját, Isten szövetségének a jelét pedig pogányok vitték el és rabolták el. És az őszülő főpap, aki nem akadályozta meg a gonoszsg terjedését, lehanyatlott székéről, nyakát szegte, és meghalt. Rossz hírek is jöhetnek. Itt azonban nem rossz hírről és nem olyan hírnökről van szó, aki valami szomorú üzenetet hoz nekünk, vagy aki az ítéletet kézbesíti ki számunkra, hanem olyanvalaki jön, aki örömhírt hoz. „Mily szép, ha

feltűnik a hegyeken az örömhírt hozó lába." És hadd mondjam azt, hogy az a kicsi szó, hogy „hegyeken”, külön megragadja az embert. A bibliaolvasó ember számára hozzácsendülnek még más igék is, amelyek tartalommal töltik meg ezt a szócskát. Azi hiszem, mindannyian hallottuk, ismerjük a 121. Zsoltárt, amely így szól: „Szemeimet a hegyekre emelem, onnan jön az én segítségem, az én segítségem az Úrtól jön, aki az eget és a földet alkotta.” Igen, mindig fölülről jön a segítség, és a jó hír is mindig fölülről jön.

Az Újtestamentum is erről tesz bizonyosságot, mikor ezt mondja: „Minden jó adomány és tökéletes ajándék onnét fölülről, a Világosság Atyjától száll alá hozzánk.” Onnét fölülről jó hír jön. Mi ennek a jó hírnek a tartalma, amit Isten onnét fölülről üzen nekünk, üzent népének és minden egyes embernek? Az első az, hogy békességet hirdet az örömhöz. Hirdeti azt, hogy Isten kiengesztelődött irántunk. Nem haragszik bűneink miatt, hiszen bűneinket eltörölte Jézus vérével, megbocsátotta evangéliuma szavával. Békességben élhetünk az Istennel. És ha Istennel békességben élhetünk, megvan a belső békességünk is. Ez pedig arra kötelez bennünket, hogy egymással is békességben éljünk. Lehetetlen, hogy az ember életében békesség legyen, hogyha embertársával, hozzá közelállóval, vagy akivel az élet összehozza az élet széles országútján, békétlenségben legyen, vagy önzéssel, bosszúval, haraggal forduljon embertársai felé. Ezért biztat minket Jézus is arra, hogy egymással békességre törekedjünk, akik Isten békességét megnyertük. Még azt is elmondja Jézus, „ha templomba mész és hálád áldozatát viszed Istennek, tedd le az oltárra, hagyd ott, aztán menj el, békülj meg először a te atyádfiával, azután jöjj vissza”. Elmondja azt is a hegyibeszéd csodálatos boldog mondásaiban, hogy boldogok a békességre igyekezők. Mert belső békességünk sincsen, ha nincs békességünk embertársainkkal, ha békétlenségben vagyunk egymással, viszálykodás és békétlenség van a világban. Akik Isten békességét meghallották a hírvivőnek az ajkáról és elfogadták Istennek békejobbot nyújtó kezét, azok *igyekeznek* az egymással való békességre és megbékélésre.

A hírt hozó másik híre az, hogy: örömhírt hoz. Örömhír, görög szóval evangélium. Igen, Isten üzenetét ebben a szóban lehet összefoglalni legtömöbben: evangélium, örömmüzenet az ember számára. Örvendjete! Az angyalok is ezt éneklük: „örüljete!” Isten azt akarja, hogy örömmel legyen tele az életünk és ez az örömmüzenet, ennek az örömmüzenetnek a fő tartalma húsvét üzenete: az, hogy Jézus feltámadt a halálból.

További üzenet, amit Isten és a próféta által üzen: „szabadulás”. Szabadulás, mert mi mind foglyok vagyunk. Rabjai vagyunk szenvedélyeknek, rabjai vagyunk bűnöknek, rabjai vagyunk, de néha takargatjuk azzal, hogy ilyen a természetünk, vagy ilyennek születünk, vagy ilyen a környezetünk, és a környezettől csak azt tanultuk, hogy csak így vagy csak úgy lehet boldogulni ebben az életben, vagy előbbre jutni, vagy célhoz érni. És közben nem vesszük észre, hogy rabok vagyunk, de: szabadulást hoz Jézus. Talán utolsó pillanatban döbbenünk rá, amikor temetőben kell búcsúzni szeretteinktől, hogy rabjai vagyunk a halálnak. Itt a halál árnyékának a völgyében élünk, és Isten üzenetének a tartalma az, hogy Ő szabadító Isten. Ő meg tud szabadítani bűneinktől, meg tud szabadítani a haláltól. És mindezt ebben a szóban foglalja össze a hírvivőnek az üzenete:

Istened „uralkodik”. Hányan próbálnak uralkodni felettünk, próbálják megtörni testünket, meggyötörni lelkünket, taposnak minket, fitogtatják hatalmukat, erőszakoskodnak. S uralkodik a halál. És az ember hajlandó azt hinni, hogy valóban ő a legnagyobb úr ezen a világon. És Isten most hűsvétkor azt üzeni, hogy Ő uralkodik, az életnek az Istene. Róla a Szentírás újra és újra ezt a bizonyosságot teszi. Jézus is keményen megmondja, amikor *halott* Ábrahámról, halott Izsákról és halott Jákóbról szólnak neki, hogy Isten az élők Istene, és azokról, akik Őbenne bíztak, ne beszéljenek úgy mint halottakról, mert azok életet nyertek.

És miután ezeket az üzeneteket elmondja Isten hírvivője, akkor azt mondja: „együtt ujjongunk, vígan ujjongunk mindnyájan.” Együtt! Nem lehet külön örülni, nincs külön öröm. Nem hiszek abban, hogy igazi magányos öröm van. Bezárt szobában legfeljebb csak táncolni vagy táncra perdülni lehet, de ha igaz öröm tölti el az ember szívét, az szétfeszíti azt. Ha egyedül vagyok és öröm ér, alig várom, jöjjön a családból valaki, elmondhassam neki, megoszthassam, mert nem tudom magamban tartani. Jézus a csodáiról hányszor elmondta tanítványainak hogy tartsátok titokban, ne mondjátok senkinek. Nem tudták magukban tartani még Jézus szavára sem, mert az öröm kiált. És ha én részt tudok venni emberfársaim örömében, tudok együtt örülni velük, „örülni az örülőkkel”, akkor nekem is örömöm van. Nincs kétségbeejtőbb lelki öngyilkosság mint az, ha valakinek öröme van, az én szívemben pedig irigység. Ha az irigység vagy az önzés felüti fejét a szívemben, az lelki öngyilkosság. Akkor nincs részem a másikkal az örömében. Igazán örülni, igazán vigadozni együtt lehet. És ha kérdezzük, hogy miért is örülünk? Azért, mert „megvigasztalt minket az Úr” – ahogy az ige mondja. Megvigasztal. Isten ránéz az emberre és az Ótestamentum szerint olyan szomorúan sóhajítja: „Óh te szegény vigasztalásra szoruló”. És én azt hiszem, ha rád néz az Isten vagy bármelyikünkre, csak ezt tudja elmondani: „Óh te szegény vigasztalásra szoruló”. Csak pár percet kell beszélni egy emberrel, pár mondatot, és buknak elő a fájdalmak, a könnyek, a panaszok és a sírások. Hát az élményeinknek a zöme nem fájdalom, nem nyomorúság, nem küszködés, hallatlan gyötörődés és sóvárgás? Annak a világhírű, korunk talán legnagyobb zenészének, Bartók Bélának, akinek most évfordulóját ünneplik az egész világon, van egy csodálatos operája: A kékszakállú herceg vára. A váron ajtók vannak, tulajdonképpen a vár az ő lelkét jelképezi. És Judit, az a valaki, akít szeret, kéri, hogy nyissa ki az ajtókat. Ő nagyon nehezen és nagyon ellenkezve nyitogatja Judit előtt lelke ajtóit. Amikor az egyik ajtó kinyílik, csupa piros minden. Ez vér. És tele van az életünk vérrrel, mert megsebeztek és ömlik szívünkéből. Mert megsebeztek és sértettünk másokat, és szinte vértócsák maradnak mögöttünk és vannak bennünk. És kinyitja a másik ajtót: szép kék tó. Judit megkérdezi, hogy mi ez? „Könnyek, Judit” – mondja a Kékszakállú. És – bámulatosan szép az a zene, ahogyan a könnyecsepp lecseppen, úgy szólnak a hangok, mint hulló könnyek: könnyek, Judit. A mi életünk is mennyi könnyel van tele. Micsoda tavai és tengerei vannak a könnyeknek. Ezért szorulunk vigasztalásra. S az igazi vigasztaló az Isten. Mert lehet vigasztalni ámitással, lehet vigasztalni azzal, hogy megpróbálunk felejtetni, de feledni nem lehet. Lehet vigasztalni hazugsággal, de igazsággal egyedül Isten vigasztal minket. Az Ő vigasztalása nem pusztá szó. Amikor

az örömmüzenetet a hírvívóval üzeni nekünk, akkor Ő már csodálatos nagy munkát végzett azért, hogy örömet szerezzen. És csodálatos ajándékokat kínál nekünk, amelyek örömet jelentenek.

Mert ez a hírvívó nem a halálos ítéletet hirdeti ki a bűnös ember felett, hanem a megbocsátás szerető szavát, és a megváltást hirdeti. „Megváltotta Isten az Ő népét.” Megváltotta bűntől, haláltól és kárhozattól. És néked a hírvívó szava előtt csak meg kell nyitnod a füledet, és meg kell nyitnod a szívedet. És meghallani és elfogadni azt, amivel Isten a te életedet is örvendező életté teszi. Ámen.

Botta István

Az új emberről szóló tanítás*

A MEGTÉRÉS

Térjetez meg, mert elközelgett a mennyeknek országa! Máté 4,17.

A megtérés a Szentlélek Isten műve.

A Szentlélek Isten téríti meg az embert a törvény és az evangélium által. A törvény által megismerteti velünk bűnös voltunkat. Önmagunktól erre nem volnánk képesek. Önmagunktól észrevehetünk egyes bűnöket, el is hagyhatjuk azokat, ez azonban még nem a bűn igazi ismerete és nem az igazi megtérés. A bűn igazi ismerete csak Isten törvénye által van. A törvény felfedi egész bűnös valónkat. A bűn megismerése folytán töredelem és rettegés fogja el az embert. Ugyanakkor az evangéliumban *bűnbocsánatot nyújt és hitet, bizodalmat ébreszt Isten iránt.* Ez a hit elfordít a bűntől és odafordít Istenhez. Tartalmilag tehát a megtérésnek két oldala van: „Az egyik a *töredelem*, vagy rettegés, mely a bűn megismerése folytán fogja el a lelkiismeretet; a másik a *hit*, mely az evangéliumból, vagy a feloldozásból ered és Krisztusért bíz a bűnök bocsánatában, megvigasztalja a lelkiismeretet és megszabadítja rettegéseitől.” (Ágostai hitvallás XII. c.) A megtérés tehát nem egyéb, mint *hívó bűnbánat*. Erre mutat a Szentírásban a megtérés héber és görög jelentése is. A héber szó jelentése = megfordulás. A Szentlélek elfordít a bűntől és odafordít Istenhez. A görög szó jelentése = belső megváltozás. A Szentlélek a törvény és evangélium által töredelmet és hitet ébreszt bennünk, hívó bűnbánatra vezet.

A Szentlélek az Ige által a keresztséghez térít meg.

Amiképpen a magunk erejéből nem tudnánk hívó bűnbánatra eljutni, megtérni, hanem a Szentlélek térít meg a törvény és evangélium által, úgy a magunk

---

*Részletek Botta István Keresztyén Hit és élet (Hit tankönyv a gimnáziumok III. osztályának evangélikus tanulói számára) c. munkájának VII. fejezetéből, A Magyarországi Evangélikus Egyházazsgyetem kiadása, 1949. 72. k. lapok – Botta Istvánné szíves engedélyével.

erejével és értelmével azt sem tudnánk kitalálni, hogy hová és kihez kell megtérnünk. A Szentlélek az Ige által a keresztségre mutat. Isten a keresztségben fogad gyermekeivé, a keresztségben nyújt bűnbocsánatot, új életet, vele való életközösséget. *A megtérésben a Szentlélek a pogányokat a keresztséghez vezeti.* (Ap. Csel. 8,26–38. 16,25–34.) Kivezeti régi életükből és a keresztségben ráállítja a Krisztusban való új életnek útjára. Ezeknél a pogányoknál, akik felnőtt korukban keresztek meg, hitre jutás és keresztség egymást követték. Isten keresztségben való újjáteremtő, újjászülő munkája és a hitben való újonnan születésük egybeesik. *A már megkeresztelkedetteket a Szentlélek a megtérésben keresztségükhöz téríti vissza.* Luther ezt egy képpel teszi világossá: A keresztség egy sérthetetlen, szilárd és legyőzhetetlen hajó, mely az üdvösség felé tart. Ebbe a hajóba vétetünk fel keresztelésünk alkalmával. Megtörténik, hogy sokan kiugranak a hajóból és belevesznek a tengerbe. Az is megtörténik, hogy megcsúszunk és kiesünk a hajóból. A megtérés újra és újra való visszatérés a hajóba, visszatérés a keresztségben kapott istenfiúsághoz. A gyermekkorukban megkeresztelteteket Isten már gyermekkorukban felvette az újjászületés fűrdője által ebbe az üdvösség felé tartó hajóba. Amikor a Szentlélek által kapott hitre ébrednek, újonnan születnek a hit által, csak ráébrednek keresztségben kapott új életükre, istenfiúságukra.

Isten azt akarja, hogy egész életünk megtérés legyen.

Igy tanítja ezt Luther Márton is a 95 tétel 1. pontjában: *„Amikor a mi Urunk és Mesterünk azt mondta: Térjete meg!, azt akarta, hogy a hívők egész élete megtérés legyen.”* Ezzel azt mondja, hogy a keresztyén embernek egész életében a töredelem és hit kettős pólusa között kell élnie, hívő bűnbánatban kell járnia. A Szentlélek a törvény és evangélium által vezet erre a naponkénti megtérésre is. Azért ennek a naponkénti megtérésnek is egyetlen útja az igehallgatás, a bibliaolvasás, az imádkozás, az úrvacsoravétel és a hívők közösségében, az egyházban való benneélés. Az ige által hív ki minket naponként a Szentlélek a bűnből, újítja meg töredelmünket és vezet az istenfiúságban, ébresztgeti a hitet.

Félreérti a naponkénti megtérést az, aki azt gondolja, hogy halogathatja megtérését. Előre kiszámított megtérés nincs. A holnap az ember számára nem lehetőség, melyre spekulálhatunk, hanem kegyelem. Amikor az ige szól, nem halogatásra int az Isten, hanem megtérésre. Ezért int minket a Szentlélek: *„Ma, ha az Ó szavát halljátok, meg ne keményítsétek a ti szíveteket.”* (95. Zsolt. Zsid. 3,7–19.)

Isten a megtérésben akaratomkat is szolgálatába akarja állítani.

Ezért parancsolja a megtérést. Ez nem jelenti azt, mintha az ember akaratán múlna, vagy akaratával harcolhatná ki a megtérést. Nem az akarat tér meg, hanem Isten téríti meg igéjével az akaratot. És Isten ezt a megtérített akaratot a maga szolgálatába, a bűn elleni harcba akarja állítani. Ennek az akaratnak azonban van egy szörnyű hatalma: fel tud lázadni Isten ellen és ellene tud szegülni a Szentléleknek. Az akaratnak ezt a konok ellenszegülését, bűneiben való megkeményedését nevezi Jézus Szentlélek elleni bűnnek. Ez az egyetlen bűn, melyre nincs bocsánat. Aki a Szentlélek újjáteremtő művének ellene áll, azt a Szentlélek nem tudja megmenteni. (Máté 12,31–32.)

A MEGIGAZULÁS

„Azt tartjuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedetei nélkül.” Róma 3,28.

A megigazulás egyházunk középponti tanítása.

Ebben a tanításban benne foglaltatik minden, amit Isten érettünk tett és amit a Szentlélek által nekünk ad. Mint a mag körül a kristály, úgy kristályosodik ki ekörül az egész evangélikus keresztyén tanítás.

A megigazulás szót kevesen értik helyesen, mert a mindennapi életben nem használjuk. Kizárólag bibliai fogalom és azért értik olyan kevesen, mert nem forgatják a Szentírást. Megigazulni annyit jelent, mint igazzá lenni. Megigazulni Isten előtt: igazakká lenni Isten előtt. Isten csak igazakkal lép életközösségre, tehát a megigazulástól függ Istennel való életközösségünk, életünk és üdvösségünk.

Hogyan nyerhetjük el az igazságot?

A farizeusi típus, a törvényvallások erre azt felelik: a törvény cselekedeteiből. Ez az önmagában bizakodó ember örök próbálkozása. A törvény feladata azonban nem az, hogy igazzá tegyen minket, hanem hogy bűneink ismeretére tanítson. Azért a törvény cselekedeteiből nem az igazság származik, hanem bűneink ismerete.

Egyházunk a Szentírás és hitvallásaink alapján azt vallja, hogy Isten ingyen kegyelméből, a Krisztus érdeméért, egyedül hit által igazulunk meg. A megszokott rövid latin formula szerint: sola gratia, sola fide, ingyen kegyelemből, egyedül hit által.

Isten ingyen kegyelméből igazulunk meg.

A megigazulásban egyedül Isten a kezdeményező, a cselekvő és a végrehajtó. Nem az ember kereste, kezdeményezte és szerezte meg az igazságot. Az olyan ember, aki lelkiismeretében érzi Isten haragját, nem képes sem arra, hogy keresse, sem arra, hogy szeresse az Istent. (Róma 3,11. Apologia 2,36.) Isten kezdeményezte és fejezte be az emberrel való közösség helyreállítását. És ezt ingyen, kegyelemből tette meg, anélkül, hogy az ember kérte volna, érdemes vagy méltó lett volna rá. Ingyen kegyelemből kínálja az igazságot is a bűnösöknek az ige és a szentségek által.

Isten a Krisztus érdeméért bűnbocsánatot ad nekünk.

Isten azáltal tesz igazakká minket, hogy Krisztus érdeméért megbocsátja bűneinket. A bűnbocsánatban egy csodálatos csere történik: Krisztus magára vette bűneinket és elszenvedte helyettünk a büntetést, s most nekünk adja a bűnbocsánatot és az Ő igazságát. Isten a Krisztus érdeméért nem tekint többé bűnösöknek, hanem elfogad igazaknak. Mindazokat gyermekeivé fogadja, akik Krisztustól bűnbocsánatot nyertek. Isten tehát „a bűnök bocsánatát nem tette függővé semmiféle cselekedettől, amit teszünk, hanem csak attól az egyetlen cselekedettől, amit Krisztus végzett, amikor meghalt és feltámadott.” (Luther)

Hit által miénk a bűnbocsánat és az igazság.

Istennek mindez az értünk tett és nekünk felkínált ajándéka nem használna semmit, ha az csak felkínált és nem elfogadott ajándék lenne. Hiábavaló lenne, ha Isten az igében hirdetné, a keresztségben és az úrvacsorában kínálná a bűnbocsánatot, de mi igéjét nem hallgatnánk és a szentségeket nem vennénk. Hit által fogadjuk el a bűnbocsánatot és az igazságot. Nem a hit tesz igazakká, a hit csak elfogadója az igazságnak. Ezért valljuk, hogy hit által igazulunk meg.

A megigazulásnak kettős oldala van: *Isten felől tekintve Isten bírói döntése.* Isten ítélete a Krisztusért megváltozott az ember felől. Nem tekinti többé bűnösnek, hanem a Krisztusért igaznak és gyermekévé fogadja. Istennek ebben az embert felmentő ítéletében láthatjuk *Isten igazságát.* Isten igazsága nem megtorló, hanem megmentő igazság. Bírói ítéletével nem pusztítja el, hanem újjáteremti a bűnöst. Újjáteremti az embert azáltal, hogy elválasztja bűnétől. A bűnt szentségével elítéli a Krisztusban és az embert kegyelmével megmenti a Krisztusban. A megigazulás tehát Isten oldaláról: Istennek az embert újjáteremtő bírói ítélete. *A megigazulás az ember oldaláról tekintve az ember igaz állapota Isten előtt.* Az ember a bűnbocsánat által igazzá lett, új teremtménnyé lett, Isten gyermekévé lett.

A hívő ember bűnös és igaz egyszerre.

Amikor Isten a bűnbocsánat által megigazította a bűnöst, nem lett büntelenné. Bűneitől végleg csak a halállal szabadul. Isten előtt igazzá lett, de önmagában bűnös. Ezt úgy mondjuk, hogy az ember *megkegyelmezett bűnös.* Isten színe előtt állva ezt újra és újra töredelemmel és hittel kell vallania. Hogyan lehetséges ez? Amikor Isten az embert a törvény elé állítja, a törvény bűnösnek mutatja az embert. És az ember *töredelemmel* vallja, hogy igaza van Istennek, amikor bűnösnek mutatja törvényével az embert. Tehát éppen az az igaz, aki a törvény alatt töredelemmel vallja magát bűnösnek. Amikor Isten az *evangélium* elé állítja az embert, s Krisztusért a bűnbocsánat által igaznak mondja, *hite által* Istennek ezt a szavát is igaznak fogadja el. Ezért mondja János apostol, hogy aki Krisztusban marad, nincs bűne annak és ugyanakkor, hogy aki büntelennek vallja magát, önmagát csalja meg. (I. János 1,8. 3,6.) *Így vezetgeti Isten a megkegyelmezett bűnöst a naponkénti hit és töredelem, a hívő bűnbánat útján.* És ez Isten gyermekének egyetlen helyes útja. Így kerül ki mind a két tévelygést: azt is, amelyik büntelennek vallja magát meghazudtolva Isten törvényét és lelki gögbe jut, azt is, amelyik bocsánat nélküli bűnösnek vallja magát meghazudtolva Istennek evangéliumát és kétségbeesésbe merül.

„A hitnek kifelé való megnyilvánulása a vallástétel. Akit Isten Igéje hitrejutatott, az nem akarja elrejtteni világosságát, hanem megvallja azt. Az elrejtőző hit nem hit, hanem félelem. Az igazi hit belülről kényszeríti a vallástételre.”

(Botta István)

Botta István

A valódi Dévai-kép*

Két problémára keressük a feleletet. Az első annak kiderítése, hogy milyen okok miatt terjedt el és maradt meg máig Dévai helvét irányba hajlásának híre.

Az ok elsősorban talán Dévai korai halála volt. Luther nyilatkozataival s a *Kurzes Bekenntnis* megjelentetésével tisztázta magát a helvéteknek tett engedmény vádjá alól. A meggyanúsítás utáni időből Dévaitól csak a *Váradí tételek* maradtak fenn, de a XIX. század végéig sem az iratról, sem szerzőjéről nem tudtak, ezért az egyháztörténeteszek kezében nem volt más „forrás”, csak Luther és Stöckel levele, egy baseli út téves feltételezése s ennek egyre elfogultabb értelmezése.

A másik okot a későbbi orthodox lutheránus németek magyarellenességében és az elsőbbség érdemének bizonyítási szándékában látjuk. Ennek kezdeményezője Thomas Faber volt. Stöckelt is vádolták a helvét iránynak tett engedménnyel.¹ Faber nyilván apósa védelmére is írta az utána következők számára forrásul szolgáló Stöckel-életrajzot. Ebben nem elégedett meg Stöckel igazolásával, hanem felmagasztalására még a kegyes családoktól sem riadt vissza. Mind az ő, mind az őt követők számára hihetetlen volt, hogy a németországi reformátornak, Luthernek tanítását első reformátorként egy magyar hozta be hazánkba. Ezért minden kronológiai rendet figyelmen kívül hagyva, Stöckelt és Hontert minősítették első hazai lutheri reformátornak, a magyar Dévait pedig csak harmadiknak és helvétnak tudták elképzelni. Ugyanígy Faber, érdemeit gyarapítandó, az 1560-ban készült Confessio Pentapolitana szerzését is Stöckelnek tulajdonítja.²

Szerepet játszott Dévai megítélésében a református és evangélikus egyházban megvolt felekezeti féltékenység, és ezt a német-magyar sovinizmus analógiájára „felekezeti sovinizmus-nak” nevezhetnénk. Bornemisza Pétert óriási irodalmi hagyatéka kritikai vizsgálata nélkül, külsőséges jelek alapján helvét reformátornak tekintették, míg Schulek Tibor 1939-ben megjelent, kiállításában is kiváló művében ki nem mutatta, hogy haláláig Luther hű követője, s hazánkban a lutheri reformáció fáradhatatlan munkása volt.³ A helvét reformátorok közé sorolták Huszár Gált, ugyancsak külső jelek alapján, mivel levelet írt Bullingernek, s száműzöttként, családja életfeltételeinek biztosítása egyetlen lehetőségként a lutheránusnak megismert, de fokozatosan helvétté lett Melius Péter műveit nyomtatta Debrecenben. Kiadás alatt levő monográfiámban bizonyítom, hogy

*Botta István: *Dévai Mátyás, a magyar Luther (Dévai helvét irányba hajlásának problémája)* Kiadja az Ordass Lajos Baráti Kör Budapest, 1990. – 60–64. lap.

¹ L. J. S. Klein 45. j. a. műve I. k. 341–342. – vö.: Zoványi: *Reformáció. I.* 287, 388, 411.

² Súlyom Jenő: *Confessio Pentapolitana. Kézirat a család tulajdonában. Befejezésre, jegyzetekkel ellátására jelenleg nílalom.*

³ Schulek Tibor: *Bornemisza Péter 1535–1584. Sopron-Budapest-Győr 1939.*

ezek ellenére Huszár Gál Luther követője volt és haláláig az is maradt.⁴ Ugyancsak helvét irányba tértek tartották s többnyire tartják ma is Dévai Mátyást, annak ellenére, hogy az elfogult német krónika- és egyháztörténetírók állításai a kritikai vizsgálat során kiáltóan bizonyíthatatlannak minősültek.

Egy közösség önigazolásának természetes megnyilvánulása, hogy létét igyekszik minél távolabbi múltba visszavezetni. A reformátorok kivétel nélkül tiltakoztak az ellen a vád ellen, hogy ők valami soha nem látott és hallott új mozgalmat kezdeményeztek. A reformáció egyházait és tanítását folyamatosnak vallották az apostoli keresztyéniséggel. Reformátorok fellépését, irányváltoztatásait, iskolák fundációit, intézményes szervezkedések kezdeteit igyekeztek minél korábbi időre antedatálni. Evangélikus egyháztörténészek humanistákat igyekeztek lutheránus reformátorokká vagy a lutheri reformáció hőivé minősíteni, református egyháztörténetírók lutheránus reformátorokat sajátítottak ki, a legelső, Dévait legalább élete utolsó szakaszában.

Lutheránusok helvétté minősíttetését erőteljesen elősegítette egy evolúciós szemléleten alapuló egyháztörténeti írás. Ennek id. Révész Imre adott pregnáns módon kifejezést: „Ki reformationk történetét a forrásokból igyekezett tanulmányozni, kétségen kívül igen számos és világos jeleit tapasztalhatta annak, hogy magyarajkú őseinkre, és éppen magára Dévaira is, Melanchthon volt kiváló nagy befolyással. A magyar haza reformációjának kezdetleges forrását, kétségen kívül Luther szellemének hatása indította meg, de a forrás a magyarajkúaknál tüstént melanchthoni irányzatot vett; majd a helvéták – Grynaeus, Zwingli, Oekolampad – felé tartott, s mire folyamammá nőtt, egyenesen Kálvin szellemét és irányzatát vette fel. Nem egyezik tehát a történelmi igazsággal azok nézete, kik azt hiszik és hirdetik, hogy magyar őseink a reformatió kezdetén, évtizedeken keresztül, testestől-lelkestől szigorú lutheranusok voltak...⁵

Ennek az evolúciós szemléletnek jellemzője, hogy a magát csúcson érző a később jelentkező tanítást már nem volt hajlandó fejlettebbnek tekinteni. Az evolúciót saját rendszere kiépítésével megszűntnek tartotta. A Zoványi által „akadémikus”-nak és „céhbeli”-nek nevezett történetírók ezt a téves szemléletet elvetették, csak népszerűsítő művekben, irodalomtörténetekben és az antitrinitáriusoknál élt tovább.

A másik kérdés, amelyre feleletet keresünk az, hogy Stöckel és Luther levelének téves és elfogult értelmezése alapján Dévai helvét irányba hajlásának meséje, hitvallási és sovinizta polemikus érdekből történt végleges elferdítése mellett vannak-e arra utaló jelek, hogy mindezek a téveszmék tisztázódtak, s a célzatos vádaknak nem mindenki adott hitelt.

Úgy látszik, hogy a Dévai „media sententiá”-járól kósza híreket kapott Stöckel később meggyőződött a híresztelések valótlanágáról. Akár személyes beszélgetés, akár a Dévai által Wittenbergből hozott „breve scriptum”, vagy Luther időközben megjelent „Kurzes Bekenntnis”-ének megismerése alapján alkotott helyes ítéletet arról, hogy alaptalan volt Dévai megrágalmazása. Erre utal Bártfáról 1545.

⁴) Botta István: *Huszár Gál élete, kora és művei. Megjelentetés alatt az MTA kiadónál.*

⁵) id. Révész: *DBM életrajza. 58.*

június 12-én Melanchthonhoz intézett levele. Ebben írja: betegségében reménykedett, hogy számára is elérkezett az idő, „amikor a jelen élet nyomorúságai közül abba a társaságba költözöm, amelyben a mi Mátyásunk (*Mathiam noster*) – mint írod – már jelen van”.⁶ Stöckel már előzőleg, 1543. június 30-án Révay Ferenchez intézett levelében is „a mi Dévaink”-ról szól, ugyancsak Révaynak 1544. február 2-án írt levelében is Dévait „a mi Mátyásunk”-nak nevezi.⁷ E levelekből aggályok nélkül következtethetjük, hogy Dévait Melanchthon és Stöckel is a lutheránus egyház hívének ismerte és vallotta. Tévednének azok, akik Melanchthonnak ezt a Luther halála előtti levelét, 1545-ben Dévairól szóló megnyilatkozását Luther háta mögötti cselekedetnek minősítenék, vagy kísérelnék magyarázni.

Luther is értesülhetett arról, hogy a Dévai elleni vádaskodás alapja az eleváció elhagyása volt, ami miatt őt is megvádolták. Nem is gondolt vissza rá haraggal vagy nehezteléssel, sőt éppen ő, aki a tanításától elfordulókat soha nem magasztalta, *Asztali beszélgetéseiben* a már elhunyt Dévait példaképpen állítja hallgatói elé: „Igaz keresztyének készek a halált és minden szerencsétlenséget az evangéliumért elszenvedni, de a képmutatók kerülnek a keresztet.” Joannes Aurifaber (Goldschmidt), aki a beszédet lejegyezte, így ír: „Dr. Luther mondá: volt Wittenbergben egy asztaltársa (Tischgänger) Dévai Mátyás nevű (Matthias de Vay), egy magyar, aki Luther házában lakott is Wittenbergben”, s elbeszéli budai disputációját „egy pápista pappal”. Mivel nem sikerült egymást meggyőznie az igazságról, György barát istenítéletnek akarta alávetni őket. Két puskaporos hordót hozatott, hogy ráüljenek, s amelyik felrobbantásuk után életben marad, annak van igaza. Dévai kész volt életét kockáztatni az igazságért, a másik megfutamodott, s ezért a barát megbüntette, Dévainak pedig megengedte az evangélium szabad hirdetését. A történet feljegyzése után leírja megjegyzi: „Ezt mondá dr. Luther M. Eislebenben, 1546-ban, kevésel halála előtt.”

Ebben az elbeszélésben a hangsúlyt nem arra helyezzük, hogy van-e és mennyi benne a történeti igazságelem, hanem arra, hogy Luther még 1546-ban is „igaz keresztyén”-nek jellemezte Dévait, nem pedig „képmutató”-nak, aki elfordult az igazságtól.⁸

Telegdi Miklós 1557-ben járt a krakkói egyetemre, s a magyar burza anyakönyvébe megjegyzéseket fűzött az előtte ott jártak és beiratkozottak neve mellé. Dévairól azt írja: „Ez a Mátyás hozta be a lutheránus pestist Magyarországra, a bűn embere és a kárhozat fia.”⁹ Telegdi jól értesült ember volt, s világosan különböztetett a lutheránus és a szakramentárius tanítás között. Kálmáncsehit és Székely Istvánt szakramentáriusoknak mondja. Egyébként a katolikusok abban az időben, amikor az Ágostai hitvallás követői ellen nehéz volt hivatalosan eljárni, a törvények is csak a szakramentáriusok és az anabaptisták elleni eljárást tették

⁶ Ábel, Eugén 41. j. a. műve 722. – M. Prot. Egyh. Adattár XI. k. 61.

⁷ ETE 4, 277, 338. – *Idézi Súlyom: Egyh. tört.* 1959. 194.

⁸ *WA Tischreden.* 6516. – Payr Sándor: *Dévai Mátyás Luther Márton házában.* Prot. Szle. XXIX. évf. 1917. 634-635.

⁹ ETE 1, 536.

lehetővé, előszeretettel minősítettek szakramentáriusnak lutheránusokat is, hogy állapot teremtsenek üldözésükre. Telegdi nyilván nem mulasztotta volna el Dévait sem szakramentáriusnak nevezni, akit már előzőleg saját hitfelei is ezzel vádoltak.

Christian Schaeseus (1536–1585) Brassóban és Bártfán tanult, majd 1556-ban, egy esztendővel Telegdi előtt, aki a krakkói egyetemre járt, a wittenbergi egyetemre iratkozott be. Hazatérve Kolozsvárott és szülőföldjén, Meggyesen lelkészkedett. 1563-ban Wittenbergben gyászbeszédet nyomtatattatott Stöckel halálára. 1571-ben ugyanott nyomtatta ki *Ruinae Pannonicae* című költeményét a magyarországi reformációról. Jól ismerte a helyeket és a személyeket, akikre hivatkozva terjesztették Dévai helvét irányba hajlásának hírért. Ennek ellenére történeti költeményében Dévait „magyar Luther-nek” nevezi, nemcsak ő, hanem mint írja, maga a nép tisztelte meg ezzel a kiváló jelzővel.¹⁰

Schaeseusnak a „nép”-re való hivatkozása nem volt alaptalan, hiszen Dévairól ének is született. A szöveg elveszett, de oly közismert volt, hogy három lutheránus énekeskönyvíró és szerkesztő, Huszár Gál 1574-ben, Bornemisza Péter 1582-ben és a bártfai szerkesztő 1593-ban elegendőnek vélték a csupán dallamára való hivatkozást: „Magyar nyelven Mátyás vala a predicator.”¹¹

Ezek után a helytelenül értelmezett források és célzatos hagyományok kritikai vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy Dévai nem csupán élete utolsó két esztendejéig volt, hanem haláláig megmaradt magyar Luther-nek.

Dóka Zoltán

Emlékezés Budaker Oszkára*

Ő is a csillagok közé tartozik, akik Pál apostol szerint ott fénylenek a világ sötét egén (Fil 2,15.), és holtukban is biztatnak, hogy nem csak „sárkányfogvetemények” járnak a földön, miként Vörösmarty kesereg, hanem emberek is, akikről Krisztusra lehet ismerni, és azt mondani: van még remény!

* * *

Lelkipásztorunk volt. Gazdag, nagy hatású életének ez volt számomra a legfontosabb vonása. 1947 őszén ismertem meg őt, amikor a soproni Teológus Otthon bejáratánál kedves szóval és mindig fegyelmezett mosolyával fogadott. Többen is érkeztünk egyszerre, akik akkor kezdtük el teológiai tanulmányainkat. Jelentkezési papírjaink alapján előre készülhetett a találkozásra, mert a bemutatkozás-

¹⁰⁾ RMK 613. *Ruinae Pannonicae libri quatuor.* Wittenberg 1571. Fijj.

¹¹⁾ Huszár Gál: RMNy I 353. – Bornemisza: RMNy. I. 513. – Bártfai évk: RMNy. I. 713.

* Zoltán László ny. lelkész és 1944-ben végzett lelkészársai egy kötet kiadását tervezik az ígéhirdető, a lelkipásztor és a teológiai tanár Budaker Oszkáról. E kötet számára készült Dóka Zoltán írása.

kor ismerősként ismételte meg a nevünket. „Tehát te vagy a Dóka Zoltán. És mi újság Győrben? Szól-e már az öreg templom nagyharangja?” – kérdezte. „Nem szól, mert nincs neki.” – feleltem, s e finom humorral azonnal feloldotta megilletődöttségemet. Hamar megjegyezte a nevünket. A professoroktól eltérően, kezdettől fogva keresztnévünkön szólított és tegezett bennünket. Úgy járt-kelt közöttünk s beszélt velünk, mint egy jó apa, aki külön, személy szerint ismeri és szereti minden gyermekét. Hónapok, sőt évek múlva is emlékezett, és jóságos tapintattal rákérdezett a korábban talán csak mellékesen említett személyes gondokra, bajokra. Mint valami irgalmas, stabil háttér, velünk élte az életünket. Időnként bejött a szobánkba. Leült, s mindenféléről elbeszélgetett velünk, mint barát a baráttal. Beszélgetésünk azonban sohasem sülyedt bizalmaskodásba. Mindig valami mély, megragadó komolyság sugárzott belőle. De nem rideg, félelmet keltő. Éppen ellenkezőleg, meleg és vonzó, szeretetet sugárzó komolyság: az emberi méltóság tisztelete, amelyet lehetetlen volt tőle megragadnunk, s amelyet ő sem tagadott meg soha tőlünk. Oltalmazó szeretetet éreztünk a közelében. Ezért szerettük őt mi is mindnyájan, függetlenül attól, hogy ki milyen kegyességi irányzathoz tartozott.

* * *

Az ő kegyességét nem lehetett besorolni. Nem volt sem pietista, sem ortodox, sem liberális. Kosztolányival szólva „egyedüli példány” volt. Ha mégis jelzővel akarom megközelíteni személyiségének és kegyességének szétválaszthatatlan egységét, akkor a „misztikus” jelzőt választanám. *Misztikus személyiség volt.* De nem szokványos, mégkevésbé negatív értelemben. Az ő miszticizmusában nyoma sem volt a babonás hiszékenységnek, sem a másokat manipulálni akaró titokzatoskodásnak, sem a mágikus racionalizmus intellektuális gögijének, sem az önmagába mélyedő világmegvetésnek. Valami egészen magasrendű, mert mélységesen alázatos, egyszerű és átlátható misztika volt az övé. Egész lényét áthatotta az a szilárd meggyőződés, hogy létünk végső misztériuma, titka nem valami emberi eszközökkel megragadható és birtokolható, e világban belüli jelenlég vagy törvényszerűség, hanem az a létünkön túli Valóság, a mindenkihez és mindenhez képest egészen más Isten, akire gondolni, akihez közeledni, akiről szólni csak az imádat alázatával lehet. Életem során senkinek az ajkáról nem hallottam annyiszor Istennel kapcsolatban az „imádat” szót, mint az övéről. És ez volt az ő kegyességének, egész lényének a titka: imádtá Istent. Ez sugárzott belőle ránk, és erre biztatott minket is: elmerülni Isten imádatában!

Biztatása azonban nem valami zord, fenyegető kényszerítés volt. Istenimádata mindenestül az evangélium fényében állt. Isten azért imádandó és imádkható, mert Jézus Krisztusban szerető mennyei Atyánknak nyilatkoztatta ki magát. Istent igazán imádni csak a bűnbocsánat és az örök élet ajándékáért hálás szív örömeivel lehet. Az imádat és a hálás öröm együtt adja a keresztyén egzisztencia sajátos, kettős karakterét, megjelenését a világban: a lét, az élet, az emberi méltóság radikális komolyanvételét s ugyanakkor a világ és a történelem sötét tényein, bűnön, halálon túlnéző derűs reménységet. A kettő annyira összetartozik, hogy nem is lehetnek meg egymás nélkül. Hogyan is lehetne komolyan venni a világot,

ha nincs reménysége?! S miért is kellene feladnunk a reményt a legsötétebb éjszakában is, ha tudjuk, hogy a bűn és halál sötétsége az ideig való dolgokhoz tartozik, s a létünk Isten országa örök reggele felé tart?! Isten szent jelenlétének tudatában élni, és szeretetének végső, örök dimenziójában Krisztust követve cselekedni, harcolni és remélni! – ezt az életprogramot sugározta felénk Budaker Oszkár szuggesztív személyisége, „misztikus” kegyessége.

* * *

Tudós tanárunk volt. Különösen a gyakorlati teológiának, s azon belül is főként a lelkipásztorkodással, az igehirdetéssel és az istentiszteleti étellel foglalkozó szaktudományoknak volt kiváló, elméleti és gyakorlati szakembere.

Amint már említettem, ritka erejű és hatású karizmát, kegyelmi ajándékot kapott Istentől a lelkipásztorkodáshoz. De ugyanúgy a prédikáláshoz is. Mestere volt a megszólító igehirdetésnek. Bármilyen volt a szöveg, néhány mondat után minden egyes hallgatója tudta, hogy neki szól a prédikáció. Igihirdetéseinek dinamikáját az adta, hogy belevonta hallgatóit a törvény és evangélium feszültségébe. Úgy hirdette Isten törvényét, hogy mindnyájan mentség nélküli bűnösökként álljunk Isten ítélete alatt, és ebből az ítéletből csak egyetlenegy kiutunk, menedékünk legyen: a golgotai kereszt evangéliuma, örömhíre Isten bűnbocsátó kegyelméről. Hitünkben megerősítő, megújító élmény volt minden szolgálata, akár templomi alkalmakon, akár a Teológus Otthonban a hetenkénti ún. nagykönyörgésen és az évfolyamoknak külön-külön tartott heti bibliaórákon. Számára nem volt létszámtól függő különbség kis és nagy alkalom között. Minden alkalom nagy volt, mert mindig Isten jelenlétében szolgált.

Eppen ez volt az istentiszteletről vallott felfogásának is elvi alaptétele: az istentisztelet az élő és imádató Isten szent és kegyelmes jelenlétének alkalma. Tudta, hogy ezt az isteni jelenléte az ige és a szentségek által éljük át. De éppen ezért tartotta az egész istentiszteletet, annak minden részletét is fontosnak. Velünk járt templomba. Amikor nem ő prédikált, akkor ott ült közöttünk, s még ezzel is tanított bennünket. Átszellemült arccal, alig mozgó ajakkal énekelt. Bárki prédikált, érdeklődő figyelemmel hallgatta. A templomban is, a hétköznapi életben is élte, amit tanított.

Szerette az egyházzénet, s általában a klasszikus muzsikát. Amikor, főként vasárnap reggelenként, az Otthon ebédlőjében Trajtler Gáborral és Kiszely Sándorral Bach és Händel műveket muzsikáltunk, gyakran lejött az ebédlő fölötti irodájából. Annyira csendben lépett be és hallgatott bennünket, hogy többnyire csak akkor vettük észre jelenlétét, amikor befejeztük a játékot. Mindig csillogó szemmel köszönte meg a „reggeli hangversenyt”. Egyik nagykönyörgésen nem volt kántorunk. Odament a harmóniumhoz és kotta nélkül kísérte énekünket. Ekkor tudtuk meg, hogy a muzsikának nemcsak lelkes hallgatója, de aktív művelője is volt.

Mélyre ásott a dogmatika tudományában is. Velem együtt bizonyára minden kortársam hálás örömmel emlékezik arra a kiváltságra, hogy tanulmányaink kezdetén tőle hallgathattuk a „Bevezetés az egyház tanításába” című stúdiumot. Ezzel ő nyitotta meg előttünk a teológia szívéhez vezető utat. Tőle hallottunk

először világos magyarázatot számos teológiai kérdéstről, fogalomról, szakkifejezésről, amelyeknek addig létezéséről sem tudtunk. Híve és magas szintű mestere volt az egzisztenciális pedagógiának, szemben a személytelen, oktatás-centrikus pedagógiával. Minden kérdés, amiről szólt, személyes ügye volt, s nekünk is személyes ügyünké tudta tenni. Mindig feszült csendben hallgattuk izgalmas magyarázatait. Tulajdonképpen ő a katedrán is prédikált, és a szószéken is tanított. Nagy segítséget jelentett nekünk, a középiskolából az egyetem világába érkező diákoknak, hogy előadásainak törzsanyagát, amelyről a kollokviumi vizsgákon számot kellett adnunk, lediktálta. Ez is lelkipásztori gesztus volt. Így felszabadultan tudtunk figyelni a törzsanyaghoz fűzött magyarázataira. Teológiai alapállása a hitvallásokon nyugvó lutheri teológia volt. Egyszer a lelkészi szolgálat hitvallásos jellegének fontosságáról beszélt, s így fakadt ki: „Ha megvizsgálná valaki, hogy hányan prédikálnak az evangélikus egyházban hitvallásainknak megfelelően, bizony nem sokan maradnánk!”

Különösen emlékezetesek számomra a teremtés-hitről szóló előadásai. Tőle hallottam először azt a fontos megkülönböztetést, hogy mi keresztyének nem egy a világ keletkezéséről szóló elméletet, hipotézist képviselünk, nem kozmológiát tanítunk, hanem a Teremtőről teszünk vallást. Ezért a keresztyén tanítás nincs is hozzákötve semmiféle tudományos elmülethez akár a világ, akár az ember keletkezését illetően. Minden emberi tudomány csak a már meglévő, már megteremtett világot tudja vizsgálat tárgyává tenni, s erről is csak mindig változó, relatív értékű hipotéziseket felállítani, de magát a teremtés aktusát semmiféle tudományos eszközzel nem képes megragadni. E teológiai alapállás fényében mutatott be azután, kritikai megjegyzésekkel kísérve, több világmagyarázati és emberértelmezési felfogást.

Idősödő felnőttek sokszor elfelejtik, hogy az ifjúság ideje nem gondtalan aranykor, hanem ezernyi problémával, útkereséssel teli küzdelem a világgal, a körülményekkel és főként önmagunkkal. Ő nem felejtette el. Mennyi erőt, vigaszt és bátorítást jelentett számunkra, amikor arról beszélt, hogy emberlétünk titka, méltósága, értéke és értelme Istenben van, akinek számára mindenki, aki e világra született, egyaránt fontos és drága, függetlenül minden emberi rangsortól és értékeléstől, még önértékelésünktől és egyéni sorsunktól is! Ritka empatikus, beleérző készséggel tudott a nyelvünkön beszélni. Valóban karizmatikus lelkipásztor volt.

* * *

Végül hadd szóljak Budaker Oszkárrol, a *szenvadó emberről*. Ez is hozzátartozik lelki arcképéhez.

Tőle magától sohasem hallottam, de idősebb diáktársaink többször is elmondták, hogy üldözött ember volt. A második világháború befejezése után, amikor német származásúnak lenni csaknem olyan veszélyes volt, mint a háború vége előtt zsidó származásúnak, német származása miatt fenyegetettségben élt, és hátrányokat szenvedett. Még az egyetemen tanító kollégái között is volt olyan, aki emiatt gáncsolta és keserítette életét. Némán szenvedte el a bántalmazást. De bizonyára ez is oka volt annak, hogy amikor a soproni gyülekezet egyik lelkészi

állása megüresedett, és a gyülekezet meghívta, ő igent mondott a meghívásra. Persze döntésében annak is szerepe lehetett, hogy már Otthonigazgatói szolgálata előtt is a soproni gyülekezet lelkésze volt. Sőt talán tudott az államnak arról az egyházpolitikai tervéről is, hogy a teológiát és a Teológus Otthont Budapestre deportálják, ahogy ez később be is következett. Ő nem értett egyet ezzel a gonosz, egyházellenes tervvel, s nem akarta elhagyni kedves városát sem. Egyébként e politikai és egyházpolitikai viszonyokról csak ritkán és rövid utalásokban fejezte ki véleményét. De amikor híre jött, hogy Ordass püspököt bebörtönözték, nem rejtette el felháborodását. Keserűen sóhajtott fel: „Micsoda világ ez, ahol ilyen ember börtönbe kerül?!”

„Nincs pótolhatatlan ember!” – mondják. Nem igaz! Mindenki pótolhatatlan, mert mindenki „egyedüli példány”. Ha rá gondolok, ma is felsajog bennem az a régi fájdalom, amit akkor éreztünk, amikor elment a Teológus Otthonból. Utódja, Veöreös Imre is értékes ember, nagytudású teológus és jó lelkipásztor volt. De számomra ma is ő, az otthonigazgató...

Családi életében is mély, nem gyógyuló sebet hordozott. Két lányuk közül az egyik még fiatalon meghalt valamilyen fertőző betegségben. Noha egyéni életéről soha nem panaszkodott előttünk, ezt mégis ő maga mondta el nekünk, de őreá jellemző összefüggésben. Egyik előadásában arról beszélt, hogy a lelkipásztornak önfeláldozó módon, önmagát nem kímélve kell törődnie, foglalkoznia a reá bízott hívekkel, ha kell, akár veszélyt is vállalva. Erről az utóbbi gondolatról juthatott észébe halott leánya, mert megilletődött hangon így folytatta:

– Nekem máig nem nyugodt a lelkem attól a gondolattól, hogy a gyilkos kórt, amely megölte a lányomat, nem én vittem-e haza egy betegőtől, akinek úrvacsorát adtam, és aki ugyanabban a fertőző betegségben szenvedett és halt meg!

Csak egy pillanatra mutatta meg szenvedő apai szívét. De számomra máig felejthetetlen a fájdalom felhője, amely akkor az arcára ült. Azóta magam is tapasztaltam, ami őt is kínozta, hogy a lelkipásztor a veszélyt, bármi legyen az, nemcsak magának vállalja, hanem a családjának is. Lelkész-családok külön terhe ez! S ha van különbség fájdalom és fájdalom között, akkor a lelkipásztor számára, aki egyben családapa is, talán ez a legkeservesebb...

Az 50-es évek közepén Deák téri megédlelkész voltam, amikor megismertem a másik lányát. Ő Pesten élt, s a Deák térre járt templomba. Rendszeres úrvacsorázó volt. Arca áhítatáról mindig az édesapja jutott eszembe.

* * *

Amikor a fakultást, egyházi akadémiává lefokozva, Budapestre vitték, néhányan meglátogattuk, hogy elbúcsúzzunk tőle. Csak úgy sugárzott szeméből az öröm, hogy újra lát bennünket, s hogy eszünkbe jutott a tőle való elbúcsúzás. Ugyanakkor nem titkolta előttünk, hogy mennyire rossznak tartja ezt a felsőbb döntést. Imádkozott velünk, megáldott és megölelt bennünket, s megígérte, hogy imádságaival kíséri további utunkat. Akkor láttam utoljára.

Később többször is kaptam hírt róla. Gyülekezeti lelkészként is teljes erővel, magas hófokon lobogó lélekkel végzett minden szolgálatot. Azért is égett el oly hamar. Amikor halálhírét hallottam, egy mondata jutott eszembe: „Fiúk, az én

életem súlypontja nem itt van, hanem odaát, Istennél!” Halálával ez a vallomása teljessé lett: elment Ahhoz, aki élete súlypontja volt, akit imádott, és akihez lelke mélyén mindig is vágyva vágyott. Földi élete lángja számunkra fájdalmasan hamar lobbant ki, de Krisztusban nyert örök életének ezernyi áldása velünk maradt. Életszolgálatának emléke csillagként ragyog ma is felettünk, a világ sötét egén, és hirdeti Isten reggelének közeledtét. Hálát adok Istennek, hogy tanítványa lehettem.

* * *

Emlékezésem végére érve, kikerestem a Jelenések könyvének a mennyei istentiszteletről szóló szakaszait. Megragadó kép, ahogy a mennyei lények mindig újra leborulnak Isten előtt és imádják Őt. Az imádat tehát mennyei magatartás. Aki gyakorolja, az mintegy megjeleníti a mennyet a földön. Ezt tette Budaker Oszkár is, amíg itt járt közöttünk. Most pedig ott áll már örökre Isten trónja és a Bárány előtt, azok között, „akik jöttek a nagy nyomorúságból, és megmosták ruhájukat, és megfehéřítették a Bárány vérében. Ezért vannak az Isten királyi széke előtt, és imádják őt éjjel és nappal az ő templomában, és a királyi széken ülő lakik velük. Nem éheznek, és nem szomjaznak többé, sem a nap, sem más hőség nem tüz rájuk, mert a Bárány, aki középen a királyi széknél van, legelteti őket, elvezeti őket az élet vizének forrásaihoz, és az Isten letöröl szemükről minden könnyet.” (Jel 7,14–17.)

Dóka Zoltán

25 éve halt meg Keken András

„Amire képes volt, megtette.” (Márk 14,8)

1974. május 19-én, hatvannégy éves korában fejezte be földi harcát, s ment be Ura örömébe századunk hazai egyháztörténetének egyik legkiemelkedőbb személyisége, dr. Keken András. Az Ordass Lajos Baráti Kör lapjában, a Keresztyén Igazságban, az elmúlt 10 év során többször is megemlékeztünk róla hálával és szeretettel. De azzal a szándékkal is, hogy személyének nagyszerűségét, Ordass Lajossal, Kendeh Györggyel és az üldözött egyházzal mindhalálig vállalt sorsközösségének és egész életszolgálatának igaz képét tisztán, hamisítások nélkül őrizzük meg az utókor számára. Most halálának 25. évfordulója ad alkalmat az emlékezésre. S lehet-e méltóbban emlékeznünk a Biblia alázatos kutatójára, tudós ismerőjére és lánglelkű prédikátorára, mint Isten igéjének fényében?

Jézus Krisztus Urunk fent idézett szavát azért választottam, mert 25 évvel ezelőtt Keken Andrással történt egyik utolsó beszélgetésünk témája volt. A kettős nagy parancsolatra kerestünk példákat a Jézus-hagyományban. Olyan személyeket tehát, akik teljes lényüket, egész emberi egzisztenciájukat Istennek adják, és ez az Istennel való szeretetközösség szabaddá teszi őket önmaguktól a teljes

felebaráti szeretetre. Ilyen volt a szegény özvegy, aki két fillérével *mindenét* bedobta a perselybe, *egész* vagyonát. És ilyen volt az az asszony is, aki a szenvedéstörténet nyitányaként eltöri alabástrom edényét, és a benne lévő drága nárdus olajat a halálba induló Jézus fejére önti. Róla mondja Jézus a fenti mondatot.

Körülöttük ott vannak a félszívű tanítványok, akik azonnal felhördülnek, háborognak a tékozláson. Vak buzgósággal a szegényekre hivatkoznak, s nem veszik észre a legszegényebbet, akinek nem volt fejét hova lehajtania, akinek nem volt egy dénár a zsebében, hogy azon mutatta volna meg a császár képét a ravasz, tört vető farizeusoknak, aki még közöttük van, de hamarosan ott függ majd nincstelen mezítelenségében a keresztfán. János evangélista megemlíti, hogy a félszívű tanítványok szószólója Júdás volt, akinek szociális érzékenysége, aggódása a szegényekért csak hazug látszat. Valójában tolvaj volt, s az olaj árára fáj a foga.

Jézus védelmébe veszi az asszonyt: jót tett vele, hiszen a temetésére kente meg a testét. S ekkor mondja róla ezt a frappáns jellemzést, amelyet csak Márknál olvassunk: *„Amire képes volt, megtette.”* Vagyis, mint a szegény özvegy, ő sem tartott meg semmit magának, hanem az olajjal mindenét odaadta, amije volt. Ennyire szerette Jézust!

Ezek a mindenüket egészen Istennek adó, teljes szívűket, teljes lelküket, teljes elméjüket és minden erejüket a Megfeszített ügyének áldozó, gazdag szegények az egyháztörténet folyamán ugyanúgy, mint a Bibliában, mindig kevesen voltak, de – hamis vádak, ravasz félremagyarázások és gonosz bántalmazások ellenére – mindig voltak. Ők az evangélium legtisztább hangú hírnökei és leghitelesebb tanúi. Útjukra mindig a kereszt árnyéka hull, és mégis ők jelentik az egyetlen fényvonalat, amely Isten útját jelzi a történelemben, s a Megfeszített győzelmét bűn és halál felett.

25 éve is tudtam már, és ma még inkább tudom, hogy a mindent odaadó, gazdag szegények közé tartozott Keken András is. Az ő életszolgálatát is össze lehet foglalni ezzel a rövid mondattal: *„amire képes volt, megtette.”*

1. *Megtette teljes elméjével.* Akik ismerték, tudják, milyen rendkívüli volt értelmi képessége. Nem véletlen, hogy többnyire olyanok lettek ellenségei, akik elismerő tisztelet helyett irigyelték az eszét és hatalmas tudását.

Aszódi diáktársa, a tavaszon elhunyt szépiró, Novák Károly írja „A gimnázium” című könyvében, hogy amikor „Keken felelt” akkor ünnep volt az iskolában, és a tanárok úgy érezték, hogy mégsem tévedtek, amikor a tanári pályát választották.

Sírig hű barátja, harcostársa és szenvedőtársa, Ordass Lajos, erkölcsi nagyságához méltóan, írásban is kifejezésre juttatta, hogy Keken András szellemi képességei jelentősen meghaladják az ő képességeit. Vezető emberek nem nagyon szoktak így nyilatkozni munkatársaikról.

1947 nyarán irodistaként dolgoztam a gyenesdiási Kapernaumban. Az egyik konferencián előadó volt Túróczy püspök is. Egyszer Budapestről hívták telefonon. Valami egyházpolitikai ügyről volt szó, amit Ordass távollétében Túróczynak kellett volna elintéznie. Mellette álltam, amikor ezt mondta a telefonba: „Majd Keken András elintézi. Én sem tudnám jobban.” Micsoda okos ember lehet

ez a lelkész – gondoltam akkor magamban, ha egy püspök így beszél róla! Ekkor találkoztam először a nevével.

Azóta megtudtam, hogy Keken András nemcsak okos ember volt, hanem az evangélium hű szolgája is, aki minden képességét, minden tudását, teljes elméjét Jézus ügyének szentelte. Éspedig két ütemben. Előbb úgy, hogy Ordass Lajossal, Kendeh Györggyel és más hű testvérekkel válllvetve, börtönt is vállaló elszánt-sággal védte az egyház szabadságát a külső és belső ellenséggel szemben. Majd amikor társaival együtt másodszer is száműzték az egyházi közéletből, akkor teljes szellemi erejével a gyülekezeti munka és a teológia tudományos művelése felé fordult. Ez a második fázis folytatása volt az elsőnek. Ez is harc volt. De már nem nyílt konfrontáció, hanem a cserbenhagyottak és elárultak óvatos, visszafogott, gyanúkkal és félelmekkel is teli, taktikus harca az evangélium szabadságáért és igazságáért az ateista nihilizmus terrorja és szellemtörténeti destrukciója ellen. S ez talán még nehezebb volt mint az első fázis, ahogyan nehezebb a partizánharc a frontszolgálatnál. Valójában tehát csak a szituáció változott, de ő maga és képességeinek teljes erőbevetése változatlan maradt. Mindhalálig *„megtette, amire képes volt”*.

2. *Megtette teljes szívével is.* Ismerte és olthatatlanul szerette azt, akinek szíve érte is megszakadt a keresztfán. A Krisztusban megjelent halálos isteni szeretet tette őt a teljes szívű szeretet emberévé.

Keken András halálának körülményei kezdettől fogva kérdéseket vetettek fel. Nem állt-e emberi mulasztás vagy akár szándékosság a váratlan és korai halál mögött? Ma már e kérdések megválaszolhatatlanok. De nem is szabad gyötörni magunkat ilyen gondolatokkal. Helyesebb így gondolnunk a halálára: az ő szíve is megszakadt abban a határtalan szeretetben, amelyet Urától kapott, s amelyet hálával sugárzott vissza, és pazarló bőséggel adott tovább. Ő is eltörte alabástrom edényét, és nárdus olaját Jézus szolgálatában az utolsó cseppig másokra áldozta. Számára a szeretet nem teológiai szakkifejezés, nem elméleti kulcsfogalom volt csupán, hanem valóságos tett, amit ha nem cselekszünk meg, hiteltelenné lesz a legszebb prédikációnk és a legokosabb teológiai gondolatmenetünk is. Az ő prédikációinak a szónoki szépség, a tartalmi gazdagság és mélység mellett ez az aktuális, mindig a szűkséges pillanatban érkező szeretet volt a hitelesítője. Magam is sokszor tapasztaltam szeretetét. S erről számolnak be kortársai is: önfeláldozó szeretet-pillanatokkal volt tele az élete. Ő maga nem beszélt ezekről. Nem volt kenyerre sem a harsogó, sem az álszerény önkéklázás. Jézus példáját követve, elrejtőzött a jótettek mögött, amelyeket Ura erejével elvégezhetett.

Hadd említsek meg most mégis egy olyan esetet, amit ő maga mondott el nekem nem sokkal a halála előtt azzal, hogy erről eddig senkinek, még feleségének sem beszélt. A nyilas zsidóüldözések idején valaki beárulta őt mint zsidómentőt. Egy kivégzőosztag 15-20 fogollyal együtt őt is elvitte a Duna partra. Három sorba állították őket. Ő a második sorba került. Amikor az első sortűz eldőrdült, és az első sorban állók összeestek, ő is elesett velük, noha nem érte találat. Amikor az egész fogolycsapat holtan feküdt a földön, és a kivégzők elmentek, ő kimászott a halottak alól, és hazament. Ilyen volt az ő teljes szívű, mindent odaadó, önfeláldozó szeretete.

S ez a lélegzetelállító eset jelzi az egészen Istennek adott, teljes élet harmadik elkerülhetetlen vonását is. Nemcsak az értelmével, nemcsak szívének szeretetével tette meg, amire képes volt, hanem

3. *fájdalmakat hordozó lelkével, egész szenvedő életével is.* Szeretni nem lehet szenvedés nélkül, mert az igazi szeretet másokért vállalt önfeláldozást jelent. Aki mindig minden nehéz helyzetet baj nélkül átvészeli, aki az élet és a történelem erkölcsi döntésre kényszerítő válaszcútjain mindig „szerencsésen” túljut, és szenvedések, hátrányok, veszteségek nélkül megy tovább a töretlen karrier útján, az biztosan a mindenkivel kiegyező, mindennel megalkuvó önszeretet útját járja, és nem ismeri az áldozatos szeretet kemény próbatételeit. Keken András ismerte!

Alig múlt el a nyilas rémuralom, megjelent a másik, a bolsevista terror, amelyik csak színében különbözött az előbbitől, de embertelenségében, kegyetlenségében nem. Ennek brutalitását sem kerülhette el. A börtönben megverték, megalázták. Kínzói tudták, hogy egyházunk ellenállási mozgalmának ő volt az esze, s ez még súlyosbította a helyzetét. Addig kínozták, amíg minden hazugságot, amit ráfogtak, be nem vallott és alá nem írt. Hasonlóan bántak Kende Györggyel is. Rőzse István „A halál árnyékának völgyében” című könyvében olvashatók ennek megmaradt dokumentumai.

A verőlegények természetesen gondoskodtak arról is, hogy a kezükből élve kikerült szerencsétlenek hallgassanak, s ne merjék elmondani, mi történt velük. Nem is mondták el. De azért adtak bizonyos jelzéseket. Keken András ilyen jelzés ad a „Magamnak prédikálok” című versében, amelyet 1950 nagypénteken írt – nyilván csak fejből, nem papírra – az Andrassy út 60.-ban. Különösen a 2. versszak utal nyilván a börtönben átélt szenvedésekre:

*„Hirdetted: szenvedni
Kell a Szenvédőért,
Most tûrd a keresztet,
Amit Atyád rád mért.
Ha porig aláznak,
Vérig meggyaláznak:
Ne feledd, övéi
Keskeny úton járnak.”*

Hasonló utalásokat találunk a szabadulása után, 1950. október 12-én írt „Háladó ének” című versében is:

*„Istenem, köszönöm az elmúlt fél évet,
Köszönöm a sok kínt, szenvedést, éhséget,
Köszönöm, hogy vertél, porig megaláztál,
Köszönöm, hogy mégis mindig velem jártál.
Te simogattad meg bilincsbe vert kezem,
Te adtál jelt, mikor elcsüggedt a szívem.
Te világítottál nyirkos pincék mélyén,
Te bátorítottál a félelmek éjén.
Betegágyam mellett az orvos Te voltál,
S Te voltál az, aki végre hazahoztál.*

Van személyes emlékem is, amelynek elmondása már nem árthat neki. Hadd említsem meg, hogy kétszer láttam őt sírni. Először 1957-ben egy Peer Gynt előadáson, amelyet feleségeinkkel együtt néztünk meg. Amikor Peer Gynt viszi haldokló anyját a mennyországba, és a kapuban Szent Péterrel vitatkozik, hogy az ő anyjának igenis helye van ott bent, mert nincs a világon jobb anya, mint ő volt – rápillantottam a mellettem ülő Keken Andrásra. Patakokban folytak a könnyek az arcán. Akkor tudtam meg, hogy mennyire szerette korán megözvegyült édesanyját.

Másodszor 1958 őszén láttam sírni. Családommal együtt nehéz helyzetben voltam akkor. Mivel nyíltan Ordass püspök mellé álltam, 10 év börtönnel fenyegettek meg, ha családotul nem hagyom el Budapestet. Helyzetünket csak Keken András tette szívügyévé, s állt mellénk tanácsoló testvéri szóval. Jó volt a lelki ismeretem, s ezért kész voltam a börtönnel is szembenézni. Feleségem és Keken András azonban könyörgő szóval kértek, hogy vállaljam inkább a közben felkínált hévízgyörki lelkészi állást. Mindketten sírvafakadtak, s Keken András azt mondta: „Te nem tudod, mit jelent az ávosok börtönében lenni! Megátkozod a napot is, amelyen megszületté!” S amikor kikísértem a lakásunkból, néhány mondattal elmondta, hogyan vallatták és kínozták, s újra kért, menjek Hévízgyörkre. Ekkor tudtam meg igazán, milyen mély testvéri barátsággal szeret engem. Talán az életemet mentette meg ezzel a könnyes beszélgetéssel és tanácsolással. S persze ekkor tudtam meg azt is, hogy 1958 után, belső számozatése idején, amely haláláig tartott, miért lett magatartásában is, mások lelkipásztori tanácsolásában is szinte reflexszerű szempont az ávo kegyetlenségének elkerülése. Nem akart még egyszer a kezükbe kerülni, s másokat is meg akart menteni ettől. Hiba volt, hogy félt és óvatos volt? Semmiképpen! Minden normális ember fél a veszélyben, s igyekszik azt elkerülni. Aki ezt hibának tartja, aminthogy előfordult ilyen vélekedés vele kapcsolatban, az bizonyára soha nem állt még szemben védtelenül, kiszolgáltatottan a politikai hatalom brutalitásával.

Mégis nehéz kérdés, hogy vajon az ávosok verése fáj jobban-e neki, vagy azok az ütések, amelyeket az egyházban kollégáitól, testvéreitől kapott. Amikor kizárták az egyházi közéletből és bezárták a Deák téri gyülekezetbe, ez a belső számozatás olyan lelki feszültséget és túlterheltséget jelentett számára, amit feleségének és barátainak szeretete csak enyhíteni tudott, de megszüntetni, levenni róla nem. Bizonyára ez a megalázó, feszült állapot örölte fel szervezete ellenállóképességét, és siettetta halálát. De amíg élt, valami különös belső tartással, lelki önfegyelemmel, sőt gyakran derűs bizakodással hordozta roskasztó terhét.

Minden szenvedő embernek, aki talpon marad, és a szenvedés ellenére megőrzi lelki egyensúlyát, van valami belső titka, ami erőt ad neki. Van a lelkében egy nagy „de!”, ami napról napra felvértezi a szenvedéssel szemben. Keken András lelkében is ott volt ez a titok, ez a nagy „de!”. Akkor fedeztem fel ezt benne, amikor a már említett nehéz helyzetemben panaszkodtam neki egyházi csalódásaimról.

A Rákóczi úton kísértem őt hazáig, majd mentem a Keletibe s onnan vonattal Hévízgyörkre. A Nagykörútnál megálltunk, mert piros volt a jelzőlámpa. Vártuk, hogy zöld legyen. Amikor kimondtam ezt a csüggedt mondatot: „Nagyot csalód-

tam az egyházban!”, felém fordult, meleg, jóságos szemével rám nézett, és azt kérdezte: „De Jézust szereted ugye?!” Szíven talált a kérdése. Egy pillanatra eltűnt előlem a nagyvárosi forgatag, sőt maga Keken András is. Ugy éreztem, mintha a Genezáret tó partján állnék, s maga Jézus kérdezné tőlem, amit húsvét után Pétertől kérdezett: „Szeretsz-e engem?” S amikor kimondtam az igent, már újra Keken András nézett rám mosolyogva. Közben zöld lett a jelzőlámpa. Sokáig nem szóltunk, csak mentünk egymás mellett. Már a vonaton ültem, s a beszélgetésünkön gondolkodtam, amikor hirtelen felvillant bennem a felfedezés: a nekem szóló kérdés nem csak az én szívemet nyitotta fel, hanem az övét is! Azért kérdezett így, mert ez volt az ő titka is. „De Jézust szereted ugye?!” Erre a kérdésre adott ő is naponta igenlő választ. Jézus volt számára a nagy erőforrás, a nagy „DE”, aki naponta felemelte a csüggedés, az erőtlenség, a fájdalom, a rossz emlékek, a széttört remények mélységeiből, és a hit harcára bátorította, új reménységre biztatta, munkába lendítette, önfeláldozó szeretetre erősítette. Ezért bírta az elbírhatatlant, s hordozta az elhordozhatatlant. Ezért volt olyan sokra képes, és ezért tudta meg is tenni, amire képes volt. Ezért tudott egészen Istennek adott, Jézus szolgálatába állított, teljes életet élni.

„De Jézust szereted ugye?!” Negyven év múltán is hallom fátyolos, mély zengésű hangját. Ez a kérdés az én legszebb, legdrágább emlékem róla. Ezt kérdezi ma is tőlem. Hadd adjam tovább az olvasónak és egész egyházunknak. Keken András emléke mindnyájunktól ezt kérdezi. S ha őszintén tudunk igennel felelni, akkor előtűnik is feltárul a teljes élet titka: nem sajnáljuk széttörni alabástrom edényünket, és életünk nárdus olaját a gazdag szegények örömeivel Jézusra pazarolni az utolsó cseppig.

A család és a munkatársak gyászában osztozva
adjuk hírül olvasóinknak, hogy

TÓTH BÉLA,

a folyóiratunkat is előállító Könyvfólia Bt.
alapítója és vezetője

– amint a családi gyászjelentés mondja – türelemmel viselt
hosszú betegség után életének 57. évében elhunyt.

Búcsúztatása 1999. június 14-én volt Budapesten, az Óbudai temető
ravatalozójában, a református egyház szertartása szerint.

„Csak Istennél csendesül el lelkem, tőle kapok reménységet.” (Zsoltár 62,6)

A szerkesztőség

Rózse István

A legújabb kor egyháztörténeti kutatásai*

Ebben a témakörben szeretném, ha ma csupán a hazai evangélikus egyháztörténetet érintő kutatással foglalkoznánk, illetve ennek szükségszerűségével.

Ennek kapcsán meg is emlékezhetünk azokról a vitákról, amelyek mind napjainkig zajlanak. Talán a legtöbbit hangoztatott kérdés, hogy lehet-e a legújabb kor hazai egyháztörténetével foglalkozni akkor, amikor nincs történeti távlat. A másik gyakori kérdés: szükséges-e egyháztörténettel foglalkozni akkor, amikor napi feladataink ellátáshoz sincs elég időnk s erőnk, vagy nem szabad bolygatni azt, ami mögöttünk van, hanem előre kell nézni. Ma nem részletezném a vitákat, hanem egy szempontot emelek ki, mely szerint az egyháztörténeti munka kapcsolódik többi szolgálatunkhoz, Isten bízva ránk, „hív el” végzésére és végül ő kéri számunkat, hogy mit végeztünk. Tehát nekünk azt kell eldöntenünk, hogy akarunk-e Istennek ebben is engedelmeskedni vagy sem.

Hazánkban a legújabb kori evangélikus egyháztörténeti munka szükségszerűségét az alábbi szempontok szerint látom.

1. Szükséges, hogy a szemtanúk még megszólalhassanak és megszólaljanak.

A szemtanúk, a kor cselekvő nemzedékei lassan, de visszavonhatatlanul eltávoznak a történelem színpadáról, és akik átéltek egyházunk történetének legújabb korszakát, azok átadják helyüket annak az új generációnak, amelyik a múltat nem, vagy félreismeri, helyzetét ezért a valóságnak megfelelően nem tudja felmérni, s így nem tud bekapcsolódni a tovább folyó egyháztörténeti folyamatba, s kénytelen a legrosszabbat választani: előről kezdeni az egyháztörténetet, leszakadva a kereszténység világfolyamatairól.

Az egyháztörténeti munka tulajdonképpen bizonyágtétel az adott korra vonatkozóan arról, hogy változatlanul Isten cselekszik Jézus Krisztusban és az övéinek dönteniük kell: engedelmeskednek-e neki, követik-e Krisztust, továbbadják-e az evangéliumot, az örömhírt, vagy megtagadják, s mindezt ebben a világban kell tenniük, amely sokat változik és fejlődik ugyan, de legfeljebb csak sóvárogni tud az örök világosság után.

Az őskeresztények, a keresztény ó- és középkor, a reformáció és az ellenreformáció korszakai – nagyon helyesen – többszörösen is feldolgozott korszakok, de ahogy közeledünk jelen korunkhoz, úgy jelennek meg a fehér foltok egyre gyakrabban, míg elérjük a legújabb kort, ami teljes egészében fehér foltta válik. Talán még közelebb járunk a valósághoz, ha riasztó sötét lyukat mondunk, ami megrettent s megbénít a cselekvésben. Fontos részletek feldolgozásával találkozhatunk, mint pl. az 1848/49-es szabadságharc és polgári forradalom egyháztörténeti kérdései vagy pl. a felvilágosodás és pietizmus, a misszió, evangélizáció és ökumené történetei, de ahogy a legújabb kort megközelítik, úgy válnak ezek a

*Előadás az OLBK rendezésében tartott együttléten Budapesten, 1999. március 11-én

munkák is egyre hézagossabbá. Ezzel az egyház is hozzájárul annak a hamis nézetnek a kialakulásához, mely szerint az egyház vagy nagy általánosságban a vallás szervesen kapcsolódott a régi korokhoz és a régi kor emberéhez, szemben a legújabb koral és a modern emberrel, aki és amely éppen azáltal lesz „nagykorú”, hogy a vallásos „kötöttségeket” leveti. De hasonló a helyzet a háború borzalmai miatt kialakult „Isten miért engedte meg...”-szindrómával is. Nem csoda hát, hogy Magyarországon az ötvenes évek vége–hetvenes évek idején a sokat vitatott tudósoknak és íróknak kellett visszaállítani a kereszténység huszadik századi létjogosultságát. (Gondolok itt pl. F. Bade közgazdász „Versenyfutás a 2000. évig” c. munkájának a futurologiájára, az atomfizikus Heisenberg, az orvos-biológus Sellye írásaira, az írók közül H. Böll „Ádám, hol voltál?”, „Biliárd fél tízkor” és „Dr. Murke összegyűjtött csendjei” c. műveire, F. Dürrenmatt drámáira és A. Szolzsenyicin „Iván Gyenyiszovics egy napja” c. kisregényére.) Pedig még a Szentírás egyes könyvei (különösen a Préd és a Péld könyve, a prófétaí könyvek egyes részei) is mutatják, hogy az „atyáknak”, a szemtanúknak hogyan kell átadniuk a következő nemzedékeknek, a leányoknak és fiaknak és „fiaik fiainak” az Istennel megélt valóságot, a hit tapasztalatait.

2. Szükséges a hamis hangok korrekciója miatt.

Már a kezdet kezdetén hazai evangélikus egyháztörténetünk legújabb korszakában megszólalnak nemcsak az egyoldalú, hanem a hamis hangok is. Erre szomorú példa D. Dezséry Lászlónak a háború előtt megjelent cikkei és a háború után saját kiadásában megjelentetett „nyílt levele”, amelyet éppen Ordass Lajos püspök elítélése idejére időzítettek. Még azok a részletei is, amelyek a valóságnak megfelelnek (mint pl. a felekezeti harcok, egyházon belüli ellentétek, valamint az evangélizáció fontosságának leírása), torz beállításba kerülnek. Ma olvasva a szándék teljesen nyilvánvaló, legfeljebb az kevésbé érthető, hogy voltak, akik jóhiszeműen értelmezték. A szemtanúk halkká vált hangját sikerült vele elnyomni és a hivatalos egyházban a legújabb koral kapcsolatban, ha valamit megjelentettek, szinte dogmaként határozta meg ezeket az egyháztörténeti műveket. Ma már jóhiszeműen sem vitatható, hogy teljesen a marxista-leninista történelem-szemléletet tükrözi, amin a világi történetírás is túllépett már, mint ami korszertűtlen s mint ami zsákutcának bizonyult, de számunkra ezen felül más tragikus következményekkel is járt, mégpedig azzal, hogy szinte az egyház hivatalos történetírási tevékenysége észrevétlenül veszítette el egyháztörténeti teológiai jellegét s olyannyira, hogy újra meg kell találnunk, mi is tulajdonképpen az egyháztörténeti teológia a legújabb kor hazai evangélikus egyháztörténeti eszmélésében.

3. A szükségesség felismerése nem újkeletű.

Világosan jelentkezik már az 1934–37-es zsinat előkészítő munkálataiban. De a továbbiakban is nyomon követhetjük. Így pl. amikor 1950. július 18-án a hágai nemzetközi bíróság elutasítja Britannia és az Usa keresetét, többek között a magyarországi vallásüldözésekkel kapcsolatban, a külföld figyelmé különösen a mi hazai egyháztörténelmünk legújabb kori szakasza felé fordult. Hiánya különösen

az állam és egyház közötti egyezmény megkötésével mutatkozott pl. abban, ahogyan az államhatalom el tudta érni a hitoktatás ügyének és az egyházi iskolák államosítása kérdésének szembeállítását. Az Ordass püspök elleni kirakatper, egyházi bíróság általi elítélése, majd 1956-ban történt rehabilitálása szintén megmutatja a legújabb kori egyháztörténeti munka szűkségszerűségét.

Ez akkor halványult el átmenetileg, amikor a pártállam az ötvenes években azt hitte, hogy az egyház társadalmi jelentősége megszűnt és többé nem történelmi tényező, s „a szabad egyház a szabad államban” doktrína értelmében engedelmessé eszközként használhatja fel a maga céljaira.

1956-ban az elementáris, nagy földindulás megmutatta, hogy nemcsak a társadalom, hanem az egyház is történelmi valóság, ami lehet, hogy manipulálható, korlátozható, de meg nem szüntethető. A gyors változások, az újra jelentkező kemény diktatúra akadályozta a történelmi eszmélődést. A hatvanas-hetvenes évek „gulyáskommunizmusa” hamis nyugalmat tükrözött a felszínén, de a mélyben ott kavargtak az igazi egzisztenciális kérdések, a történelemmel kapcsolatban is, és mindent elkövettek, nehogy felszínre törjenek. Maga az egyház is részben föld alá kényszerült, ha a katolikus bázisközösségekre vagy a protestáns ima-, bibliaórai és házi istentiszteleti közösségekre, vagy a magán („titkos”) hittanórákra és konfirmációi előkészítőkre gondolunk. Az egyházat nagyonis érintő jelenségek megfelelő mélységű és a legszélesebb közösséget érintő horizontban történő elemzése elmaradt, mint pl. szekularizáció-szekularizmus, szellemi-lelki valóság és anyagiasság, a keresztény hit és a természettudományos világnézet szembeállítása, az oktatás és nevelés kérdései az ifjúság körében, pedig az új liturgikus forma szerint a szülők fogadalmat tesznek, hogy az egyház segítségével gondoskodnak a kisgyermek hívő kereszténnyé neveléséről. Az LMK témák között szereplő egyháztörténeti vonatkozású kérdések, ha akadtak, akkor is feldolgozásuk az állam és az egyház „jó” viszonyának érdekében történt, nem pedig a kereszténység legújabb kori történeti eszmélődéséért. Aki ettől eltért, az egyrészt számíthatott a különböző súlyú ellenintézkedésekre és arra, hogy nyilvánoságot nem kaphat. Pl. az új konfirmációi káté, az új énekeskönyv kérdése, dr. Schulek Tibor hozzászólása a népességcsökkenés kérdéséhez – noha világi vonalon hasonló kritikus hangnemben foglalkoztak vele, vagy, amikor a püspöki jogkör kérdéséhez Pethő István a saját álláspontját mondta el. Természetesen számtalan példát lehetne felsorakoztatni.

4. Szükséges minden korlátozás és gátló tényező ellenére.

Ez vonatkozik a történeti munka lényegére, tartalmára és vonatkozik a történeti munka feltételeire. A felhozható számtalan példából ma hármat emelnék ki: az első kettő a tartalmat, a harmadik a feltételeket érinti.

I. D. Ordass Lajos püspöknek eddig csak részben közölt „Nyugtalanág” c. önéletrajzi feljegyzésében megemlékezik arról, hogy 1969. december 4-én, csütörtöki nap az AÉH osztályvezető-helyettese, Straub István és a fővárosi tanácsos, Turai István hogyan fogadták abban az ügyben, hogy önéletrajzi írásai külföldre kerültek és Antti Kustaa Kukkonen, aki Magyarországon az evangélikus teológián vendéghallgató volt ebben az időben, hogyan használta fel forrásként egyik

teológiai dolgozatához, amit a helsinki teológiai fakultáson kellett benyújtani. A megbeszélésről hazatérve, a püspök így összegezte benyomásait: „Míg a tárgyalás színhelyéről a villamos megállóig lassú lépésekben mentem, elgondolkoztam a most történteken. Azon örültem, hogy az egyház ügyét az állam részéről még nem tekinthetik 'elintézett' ügynek, hanem kénytelenek foglalkozni vele.” (Im. 17. o. Ordass Lajos hagyatéka. Rendezés alatt.) A folytatás nem maradt el. Viták, cikkezés az Evangélikus Életben... Az érintett püspök így foglalja össze az eseményeket: „Híreket hallottam – szám szerint 22 lelkész kihallgatásáról. Némelyekét az illetékes püspök hívatta be, másokat – továbbra is – az Állami Egyházügyi Hivatal, legtöbbször pedig mindkét helyre beidéztek. Föltűnő volt, hogy az Állami Egyházügyi Hivatalba beidéztettek majdnem mindannyian arról számoltak be, hogy szöveget ütött a fejükbe a 'konspiráció' szó föltűnően gyakori emlegetése a kihallgatás folyamán. – Egy idő után viszont meglepően nagy csönd állt be. Találgatni lehetett, hogy ennek ugyan mi lehetett az oka? A karácsonyi ünnepek közelsége-e? Vagy talán belátták, hogy nincs értelme ezeknek a kihallgatásoknak, mert teljesen eredménytelenek?” (Im. 21–22. o.) Drámai módon érkezett válasz 1970. február 24-én, a Budai és Pesti Egyh.m. összevont LMK ülésén, amelyen a lelkészeknek el kellett ítélni Ordass Lajos püspököt. Ezen az ülésen Káldy Zoltán püspök többek között kijelentette: „Történelemhamisítás is történik. Gyűlölködés Ordass Lajos és csalótsai részéről (...) 1958-ban Szekszárdon szemtől-szemben ültem Ordassal. Akkor ezt mondtam neki: Tisztelem – szeretem – becsülöm. Akkor ezt jól mondtam. De most már nem tudom ezt mondani. Most visszavonom!” (Im. 34. o.) Ordass Lajos látja, hogy az egyház fenyegetettsége nem szűnt meg. Mi is láthatjuk az összefüggést a „konspiráció” és az 1948–50 között emlegetett „nagy per” között. 1945 óta sugalltak az egyházi köztudatnak különböző számokat a lelkészek letartóztatásával és elítélésével kapcsolatban: három plusz nyolc lelkész és sokak letartóztatása várható..., az egyetemes közgyűlésen a tiltakozás aláírói 27-en (1950), az egyházi különbíróóság eljárása kapcsán: 2 halálos ítélet és 15 súlyos börtönbüntetés, dr. Reök Iván ezen kívül emlegette az összes lelkész deportálását, ami csupán vagon-kérdés (vö. Ordass Lajos: Önéletrajzi írások. Szerk. Szépfalusi István. Bern, 1985. II. köt. 1987. 390., 392–93. és 498. o.). 1970-ben még mindig emlegetnek számokat: 22 lelkész kihallgatása. Sőt még arról is megemlékezhetünk, hogy Káldy püspök a hatvanas évek második felében és a hetvenes évek elején gyakran emlegette lehetetlenségét az ő megelőzésének, azaz: őt csak balról lehet megelőzni. Nem tudni, hogy 1968–69-ben ennek köszönhetően ingott-e meg stabil pozíciója, vagy a „Prágai tavasz” miatt. Ennek ellenére az említett LMK ülésen ő támadja meg Ordass Lajost történelemhamisítással.

II. Lehet, hogy a második példára többen emlékeznek.

1984. július 25.–augusztus 5. tartotta az LVSZ Budapesten nagygyűlését, amelyen megjelent, de nyilvánosságra mégsem hozták Dóka Zoltán „Nyílt levelét”. Megvádolták, hogy írásával hamis alaphangot ütött meg. Pedig ami éppen a legújabb kor történeti munkájával kapcsolatban kérdéses volt, az éppen a résztvevőknek ajándékozott angol és német nyelven íródott történelemkönyv. (Dr. Tibor Fabiny: Bewährte Hoffnung. Erlangen, 1984) Az „aus eigenem Entschluss”

kijelentése a 74. oldalon nagy vitát kavart, és szerzőjének a védekezését, hogy ezt a kijelentést nem „aus eigenem Entschluss” („saját elhatározásából”) tette, elfogadhatjuk, de ezzel együtt sem változtat a tényeken. Különösen, ha az előbb emlegetett LMK ülésen elítélő szavait hozzátesszük: „Ordass koncepció nélkül – az egyházvezetőség koncepcióval. Ordass perspektíva nélkül – az egyház perspektívával végzi szolgálatát. Ezt mint egyháztörténész mondom. Elhatárolom magamat!” (Im. 40. o.).

Az akkori nagygyűlés R. Wallenberg ügyével sem foglalkozott érdemben, noha ennek aktualitását több minden is indokolta.

III. Különösen a harmadik példával szeretném bemutatni a legújabb kor egyháztörténetével kapcsolatos dokumentumok sorsát.

1987. május 17-en hunyt el Káldy Zoltán püspök. Hosszú szenvedése alatt nem lehetett megoldani teljes értékben helyettesítését, sem halála után hagyatékának felmérését.

1987. június 11-én a hivatalos átadás-átvétel jegyzőkönyve arról számol be: az „iratokat átválogattuk. Dr. Káldy Zoltán püspök személyéhez kapcsolódó jegyzeteket, levelezést, könyveket és más iratokat Dr. Káldy Zoltánné ömlesztve átvette. A nem személyi iratok, könyvek a szobában maradtak, ezeket Sólyom Károly püspökhelyettes vette át.” A jegyzőkönyvnek azonban más, többszörösen javítgatott példánya is fennmaradt, ami mutatja a hagyaték körüli vitát.

1987. június 12-én dr. Reuss András az alábbi kifogásokat csatolta a jegyzőkönyvhöz: „1) A jegyzőkönyvben nincs nyoma annak, hogy csak 9 és 10 óra között voltam jelen. 2) A jegyzőkönyv semmi adatot nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy milyen mennyiségű iratanyag került elszállításra. 3) Nem értek egyet a végrehajtott válogatás szempontjával. 4) Nem értek egyet azzal a móddal, ahogyan a válogatás történt.” (OEL-Déli ker. 166/1987. sz.) Káldy Zoltánné további észrevételéből: „A helyszínen ezt senki nem kifogásolta.” (Uo.)

Egy június 16-i „Feljegyzésben” többek között ez olvasható: „Jelen voltak az átvételnél Dr. Nagy Gyula püspök-elnök, Sólyom Károly püspökhelyettes és Dr. Reuss András Bp–Angyalföld-i lelkész, a három utóbbi személy Káldy Zoltán betegsége óta hivatalosan a püspök dolgozószobájába nem léphetett be.” Később: „Káldy Zoltánné és (...) nemcsak Káldy Zoltán személyes tulajdonát képező tárgyakat (könyveket, ingóságokat) szedték össze, hanem különös tekintettel azokat az iratokat, amelyek korábban is bizalmas kezelés alatt állottak. Ugyancsak magukhoz vették azokat az iratokat, leveleket, amelyek a néh. püspök betegsége alatt érkeztek a hivatalhoz, mivel a hivatal dolgozóit nem jogosították fel arra, hogy ezeket az ügyeket betegsége alatt bonyolítsák (...) Hasonlóképpen bizalmasan kezelte a püspök olyan ügyeket, amelyek a Déli Egyházkerület, vagy az Országos Egyház lelkészeivel kapcsolatban álltak. Nevezetesen diszkrét személyi ügyek, fegyelmi ügyek, valamint a lelkészekről érkezett bizalmas természetű jelentések, stb. (...) a segélykérelmeket, amelyek akár egyénileg, akár pedig gyülekezeti vonatkozásúak voltak és mint ahogy egyre több példa adódott, személyes belátása alapján, számadás nélkül osztotta szét a segélyeket (...) Egyszerűen az általa bizalmasnak tekintett közegethízi jellegű iratokat hosszú időn keresztül még iktatásra sem engedélyezte (...) ezt az anyagot a nevezett egyházi személyek

jelenlétében, átolvasás nélkül Káldy Zoltánné magához vette és elszállíttatta. Amint később véleményeként kiszivárgott, az az volt, hogy szortírozás után visszaszármaztatja a Déli Egyházkerület irattárába. (Időpont meghatározás nélkül!) (...) rendkívül súlyos ügyekről voltak feljegyzések, jegyzőkönyvek, levelek, jelentések. A néh. püspök maga is kormányzásnak megfelelően hivatalból különböző szervezetnek volt kénytelen jelentéseket írni, amelyeknek másolatai a Kerület irattárából úgyszintén hiányoznak. (...) Feltétlenül hibát jelentett az, hogy az átadás, ill. átvétel dolgát szinte percekre, ill. órákra korlátozták. Az átadók korábban nem teheték be a lábukat a lezárt dolgozószobába, még kevésbé érintették meg a lezárt íróasztalfiókokat, amelyekben a bizalmas iratok nyertek elhelyezést. Vagyis tudomásuk sem lehetett arról, hogy milyen természetű iratanyag került el a püspöki dolgozószobából. (...) Ilyen elszomorító eset példátlan evangélikus egyházunk történetében. Az ember önkéntelenül veti fel a kérdést, melyik fórum az, amelyik előtt ezzel a problémával panaszként élhetnénk.” (OEL-DEEK, uo.)

5. Végezetül pedig szükséges (szükségszerű) mai helyes döntéseinkhez.

Szinte az egyházegyetem és gyülekezetek egész életére, valamint egyes kérdéseire kiható döntéseket lehet itt felsorolni: állam és egyház viszonya, a világ és kereszténység viszonya, a zsinat kérdései, a kerületek száma és arányosítása, az evangélikus iskolahálózat újjászervezése, a misszió kérdései, a hitvalló és hitvallásos magatartás kérdései, a gyülekezetek szervezési és lelki építésének kérdései – és remélem, hogy a beszélgetés során további szempontok is előkerülnek..

Ezekből a szempontokból látható, hogy a világi történetírás sokban segíthet bennünket, de az egyháztörténeti teológia művelését nem helyettesítheti.

Reménykedhetünk, hogy az egyházon belül sikerül összefogni a legújabb kor egyháztörténeti kutatását és segítségével feltárni ezt a nagyon kérdéses korszakot, hogy ne kelljen a fiatalabb nemzedékeknek mindent előről kezdeni, minden hibát újra elkövetni, minden reménytelennek látszó helyzetben elbukni, az ige miatt támadt üldözésekben eltántorodni vagy hagyni, hogy a világ gondja és a gazdagság csábítása megfojtsa bennük az igét (Mt 13,19–23.).

„A hit az Eljövendő Jézus Krisztusra néző reménység. A Szentírás maga egy ígérettel és egy kérő imádsággal marad nyitva a jövendő felé. Jézus Krisztus azt ígéri: 'Bizony hamar eljövök' és minden Krisztusban hívő gyülekezet együttlé imádkozza Jánossal: 'Bizony jövel Uram Jézus!' (Jel 22,20.)”

(Botta István)

ifj. Zászkaliczky Pál

Összefoglaló az Evangélikus Teológus Otthonról szóló törvény általános vitájához

Az egyetemi képzés helyzete

A Magyarországi Evangélikus Egyház elemi érdeke, hogy lelkészei sokoldalúan képzett személyek legyenek. Ebbe az is beleértendő, hogy a teológiai diszciplínákon kívül más tudományterületeken is jártasságot szerezzenek. Természetesen bizonyos mértékig maga a Hittudományi Egyetem is eleget tud tenni ennek az elvárásnak (pl. pszichológiai oktatás), de ezek a kiegészítő képzések emberi és anyagi erőforrások híján csak bevezető jellegűek lehetnek.

A Magyarországi Evangélikus Egyházat és benne annak lelkészképzését új kihívások elé állítja az új felsőoktatási törvény, amely kimondja, hogy 1999 nyarától egy tudományterületen oktató intézmény nem egyetemi, hanem csak főiskolai rangban működhet.

Ezen kétoldalú szorítás eredményeként egyrészt kívánatos, másrészt lehet, hogy szükségszerű, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetem minél intenzívebben vegyen részt a budapesti egyetemi integrációban.

A Református Teológiának a Károli Gáspár, a katolikusnak a Pázmány Péter tudományegyetemre teológiai fakultásként való integrálása mind a hallgatóknak, mind az oktatóknak, mind pedig a képzéseknek előnyére vált. Erőforrás híján nem reális, hogy Egyházunk önálló egyetemet alapítson, illetve tartson fent, ugyanakkor a más egyházak pozitív tapasztalatai számunkra is hasznosíthatóak lehetnének.

Az 1998 decemberében az oktatási kormányzat részéről napvilágot látott új felsőoktatási integrációs elképzelések ismeretében újra felvethető a Teológia helykeresésének kérdése.

A Teológus Otthon helyzete

Visszásnak tűnik a Teológus Otthon szabályozásának kérdése az 1997-ben életbe lépett törvények ismeretében. Érthetetlen, hogy egy olyan intézmény működése, amely öt éven át majdnem minden leendő lelkész életére hatással van, nincs szabályozva törvényi szinten. Az Otthon, ha jól működik, jelentős eszköz lehet az Egyház kezében a leendő lelkészekkel való élő kapcsolat elérése érdekében.

Kétségtelen és statisztikailag kimutatható tény, hogy az utóbbi években jelentős azon teológiai hallgatók száma, akik nem rendelkeznek erős gyülekezeti kötődéssel. Az ilyen háttérű végzett hallgatók kibocsátása lelkészi szolgálatba – sokszor azonnal önállóan, principális nélküli gyülekezetbe – nagyobb bizonytalanságot rejt magában. Szükségesnek látszik tehát, hogy az egyházi szolgálat-

hoz szükséges elméleti képzés mellett a hallgatók „testközelből” megismerjék az egyházat, annak gyülekezeteit. Ezen cél elérésére egy egyetem nem tűnik alkalmasnak. (Gondolhatunk itt bármely más szakma esetén az egyetemi képzés, illetve a tényleges ipari gyakorlat és annak elvárásai között meglévő különbségre is.)

A múltbeli és a mai szabályozás

Sem az 1934–37-es zsinat által hozott, sem az 1966-os törvények nem foglalkoztak külön és behatóan a Teológus Otthonnal, mint külön intézménnyel. Az előbbi egyáltalán nem tudott róla, az utóbbi megemlíti ugyan (1966. évi III. tv. 1-2.§), de az ott leírtak szabályozásnak nem tekinthetők.

Az Otthon és a Teológia múltbeli kapcsolatára – mind a soproni, mind pedig kezdetekben a budapesti elhelyezésből adódó nagy földrajzi távolságok miatt is – a függetlenség és az együttműködés volt jellemző. Az összevonási törekvések akkor indultak el, amikor – 1962-ben – mindkét intézmény az Üllői úton kapott elhelyezést. Végül a kapcsolatot személyi vonatkozásban is rögzítették, hiszen kimondattott, hogy az Otthon vezetője lehetőleg a Teológia egyik tanára legyen (1966. évi III. tv. 2.§ /5/).

Az 1997. évi törvények két helyen tesznek említést az Otthonról. A II. törvény 49.§-a kimondja, hogy „Az Evangélikus Teológus Otthon Szervezeti és Működési Szabályzata az Evangélikus Hittudományi Egyetem Szervezeti és Működési Szabályzatának része”. A IV. törvény 115.§ b) szerint pedig a Teológus Otthon igazgatójának megválasztása az országos közgyűlés hatásköre. Ez a szűkszavúság arra enged következtetni, hogy az előző zsinat nem gondolta végig ezt a kérdést, nem tett mást, mint a kérdés szabályozását alacsonyabb szintre delegálta és fenntartotta a status quo-t. Ez pedig egy ilyen jelentős intézmény esetében legalábbis megkérdőjelezhető.

Az 1991 óta elindult törvénykezési folyamatban kitűzött cél lehet(ne), hogy az egyház életének minden fontos kérdésére átfogó, a részeket a nagy egészből illesztő szabályozás szülessen. Mindezt pedig a napi gondoktól, személyektől, kormányzati és igazgatási problémáktól mentesen kellene elvégezni. Ennek az igénynek pedig csak a zsinat felel meg. Ez indokolhatja a törvényi szintű rendelkezés igényét.

A javasolt szabályozás alapelvei

1. A Teológus Otthon legyen önálló, az országos presbitériumnak, illetve a közgyűlésnek alárendelt intézmény.
2. Az Otthon legfőbb feladatai a teológusok kollégiumi elhelyezése mellett a lelkésznevelés, a hallgatók és az egyház gyülekezetei kapcsolatrendszerének kialakítása, építése, támogatása.
3. Az Otthon életét és munkáját – az egyház közoktatási intézményeihez hasonlóan – igazgatótanács irányítja. Ehhez célszerű a szövegszerű párhuzam megteremtése is. (Lásd 1997. évi VIII. tv. 28.§)
4. Célszerű az otthonigazgatói állás betöltésénél a pályázati rendszer bevezetése, aminek analógiája az iskolaigazgatói állások betöltésére vonatkozó eljárás le-

- het. Rendelkezni kell a feltételekről is, amire vonatkozóan a Magyarországi Evangélikus Egyházban eltöltött legalább 10 éves gyülekezeti lelkesi munkaviszonyt javaslom.
5. Fontos pontosan deklarálni az igazgatótanács és az otthonigazgató feladatait és kötelezettségeit. Külön célszerű kitérni arra – szintén az oktatási intézmények negatív tapasztalatainak okaként –, hogy az átmeneti időszakokra megbízott igazgatók hatásköre mennyiben más a megválasztott és beiktatott igazgatókhoz képest.
  6. Külön kérdés az intézményi önállóságon belül a gazdasági önállóság kérdése. Ez idő szerint az Otthon jelentős saját bevételre tesz szert a szupplikációkból, de ez nem fedezi a kiadásait. (Megjegyzendő, hogy az utóbbi években ezek reálértéke folyamatosan csökken.) Az országos egyház rendszeres és tervezhető támogatása indokolt és szükségszerű, ez ugyanakkor nem jelenti a gazdasági önállóság feladását. Egy intézmény vezetése akkor látható el felelősen, ha abba a gazdasági kérdések is beletartoznak, ha a vezetőnek megvannak az eszközei ahhoz, hogy az alapcélok elérésének materiális feltételeit is folyamatosan biztosítsa.
  7. Rendelkezni kell a jelenleg élő szabályozási rendszer átalakításáról is. Ez elsősorban az Evangélikus Hittudományi Egyetem Szervezeti és Működési Szabályzatát érinti. Ehhez reális időhatárt kell adni.

Személyes érintettség és köszönet

Nem tagadhatom, hogy édesapám révén közvetve érintett vagyok a Teológus Otthon életében, ügyeiben. A szabályozási igény ettől némiképp független, de el nem választható. Ugyanakkor nem az ő számára szeretnék tiszta helyzetet, hiszen – ha Isten engedi – nyugdíjba menetele miatt az 1999–2000-es tanév lesz az utolsó, amit otthonigazgatói tisztében tölt. A zsinati munka ütemét ismerve őt már legfeljebb csak egy kis időre érinthetik ezek az új keretek. Tervezetem tehát a jövőbe néz.

Javaslatom végiggondolását megköszönve kérem annak figyelembevételét. Az Úr áldja meg Egyházunkat!

Hibaigazítás

Tavaszi számunk 13. oldalán a 2. bekezdés 12. és 13. sora helyesen: „...illetve Radvánszky Albert, Zsedényi Béla, Mesterházy Ernő világi tisztségviselők...”.

A 14. lapon a 2. pont utolsó bekezdésében a „kodifikálta” szó helyett „deklarálta” szó irrandó.

A szám szerzőinek felsorolásában dr. Boleratzky Lóránd neve mellett a megjelölés helyesen: ny. ügyvéd, egyetemi magántanár.

A hibákért olvasóink és az érintett szíves elnézését kérem.

A szerkesztő

Scholz László

Egyedül Rajtad áll, Uram!

*Akarod újragyújtani a mécsest?
Viasza fogytán lassankint kilobban...
Igédben már most reménységre készíted:
Majd újat öntesz a végső napokban!*

Könyörgés szelídségért

*Bátorság kell a szelídséghez!
Hősibb mint a vitézi harchoz:
Visszavághatnál s te nem harcolsz,
Kéznél bosszúd s nem viszed véghez.*

„Boldogok a lelki szegények”

*Ha már egyebe nincs az imádságnál,
Az ember akkor áll kellő helyén,
Hol többé nem fogadkozik, nem ágál –
Isten füle számára a remény!*

Ártatlanság

*E szónál nincs gyönyögesen-gyönyörűbb!
Ám éltünk rögsös útját végigjárván,
Nem illik ránk. Jegyét csak Ő, a Bárány
Viselheti, ki rajtunk könyörült.*

Két kéz

*Kezem üres, már minden kiesett
Belőle, minék volt még becse, ára.
Egy tennivalót hagytam utoljára:
Kezedre bízom, Isten, lelkemet!
(Vö. Zsolt 31,6)*

Agave és agape

*Te hosszan élsz, de csak egyszer virágszol,
Aztán kimúlsz, dús-fürtű agave.
Te örök-egyazon vagy, akár Jászol,
Akár Kereszt ábrázol, agape.*

Zusammenfassung

Am Anfang unserer Sommerfolge lesen wir die Andacht von Lajos Ordass aufgrund Jn 12,24, über das aus der Selbstaufopferung Jesu geborene neue Leben.

Am 25. März d. J. starb István Botta, Pfarrer im Ruhestand, Gründermittglied des Ordass Lajos Freundeskreises, gewesener Hauptredakteur unserer Zeitschrift. Mit der Schilderung seines Lebenslaufes, der Begräbnisrede von Zoltán Dóka aufgrund 2Tim 4,6-8 und mit den Gedanken von István Herényi, Vorsitzender des ÖLFK, nehmen wir von ihm Abschied. Die Predigt von István Botta aufgrund Jes 52,7, ein Teil seiner für Mittelschüler geschriebenen Religionsbuches und des Schlussabschnittes seiner Studie über Mátyás Dévai, dem „ungarischen Luther“, veröffentlichen wir um unseren Lesern István Botta als Prediger, Religionslehrer und eminenten Wissenschaftler vorzustellen.

Nachher folgen zwei Gedenkschriften von Zoltán Dóka. Die erste betrifft Oszkár Budaker, den gewesenen Ödenburger Theologieprofessor und Seelsorger. Die zweite stellt ein Denkmal für András Keken, dem einstigen Kampfgefährten von Bischof Ordass, anlässlich seines 25. Todestages.

Eine Todesanzeige gibt uns bekannt, dass Béla Tóth Gründer und Leiter der auch unsere Zeitschrift herstellenden Druckerei, in seinem 57. Lebensjahr dahingeschieden ist.

Im Vortrag von István Rózse können wir über die Probleme und Ergebnisse der Kirchengeschichtsforschung der jüngsten Zeit lesen.

In unserer Dokumentenspalte teilen wir die Gedanken und Vorschläge von Pál Zászkaliczky jun. zur allgemeinen Debatte des Synodengesetzes bezüglich des Theologenheimes mit.

Auch einige kurze Gedichte von László Scholz bereichern unsere Sommerfolge.

Summary

We open the summer issue of our periodical with a meditation from Lajos Ordass on the basis of Jn 12,24 about the new life emerging from the selfsacrifice of Jesus.

István Botta, pensioned pastor died this year on March 15. He was the founding member of the ÖLBK, and the former chief editor of our periodical. We take leave from him by bringing his biography, Zoltán Dóka's funeral sermon on the basis of 2Tim 4,6-8, and with thoughts from the president of the ÖLBK, István Herényi. – We put forth a sermon of István Botta on the basis of Isaiah 52,7, a passage from his Biblestudy book for secondary school students and the closing chapter from his study on Mátyás Dévai, the „Hungarian Luther“, aiming at presenting to the reader the pastor, the teacher and the outstanding scholar.

These are followed by two writings of remembrance by Zoltán Dóka. The first one is about Oszkár Budaker, the late pastor and professor of theology in Sopron. The other is a memorial for András Keken, the late fighting companion of Lajos Ordass, who died 25 years ago.

A death-notice tells the death of the 57 year old Béla Tóth, the founder and leader of the printing house, where our periodical is also printed.

We can read about the problems and results of István Rózse's most recent research in church-history in his lecture.

In our Documentaries we can read the thoughts and recommendations of Pál Zászkaliczky Jr. for the general discussion of the law of the Synod concerning the home of the students of theology.

Our summer issue is enriched by some short poems from László Scholz.

E SZÁMUNK SZERZŐI

† <i>Botta István</i> ny. lelkész	Tordas
<i>D. Dóka Zoltán</i> ny. lelkész	Bag
<i>Dr. Herényi István</i> ny. ügyvéd, az OLBK elnöke	Budapest
† <i>D. Ordass Lajos</i> püspök	Budapest
<i>Rözse István</i> lelkész	Biatorbágy
<i>D. Scholz László</i> ny. lelkész	Budapest
<i>iff. Zászkaliczky Pál</i> programozó matematikus	Budapest

* * *

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

<i>Ordass L.:</i>	A keresztfa tövében	100,-
<i>Ordass L.:</i>	Jó hír a szenvedőknek – Prédikációk	250,-
<i>Ordass L.:</i>	Nem tudok imádkozni	100,-
<i>Giertz Bo:</i>	Házát kősziklára építette – Elbeszélés	150,-
<i>Giertz Bo:</i>	Hítből élünk – Elbeszélés	150,-
<i>Loy-Ordass:</i>	Te vagy reménységem – Imádságos könyv	100,-
<i>Lyngar-Ordass:</i>	Fákllya – Ifjúsági áhítatoskönyv	300,-
<i>Terray L.:</i>	Nem lehetett mást – Ordass L. életútja	100,-
<i>Scholz L.:</i>	Két sugárzó igazgyöngy – Írásmagyarázat	120,-
<i>Sólyom J.:</i>	Hiszem-tudom	
	– Bevezetés az egyház tanításába	220,-
<i>Virág J.:</i>	Dr. Luther Márton önmagáról	350,-
<i>Luther M.:</i>	14 vigasztaló kép	160,-
<i>Botta I.:</i>	Dévai Mátyás, a magyar Luther	100,-
<i>Vajta V.:</i>	Hit és élet összecsengése	40,-
<i>Kapi B.:</i>	Isten hárfása – Gerhard Pál élete	150,-
<i>Böröcz S.:</i>	Kiáltás a mélyből	600,-
<i>Newman-Kendeh:</i>	Jöjj Jézushoz! – Evangelizáló füzet	100,-
<i>Dóka Z.:</i>	Márk evangéliuma – Kommentár	1.200,-
<i>Rözse I.:</i>	A halál árnyékának völgyében	500,-
<i>Boleratzky L.:</i>	Evangelikus egyházjog I.+II.	1.300,-

Kiadványainkat a budapesti Huszár Gál Könyvesbolt is árusítja
(V., Deák tér 4.). Írásbeli megrendelés esetén – a postaköltség
felszámításával – vidékre postai szállítást is vállal.

* * *

A Keresztyén Igazság évi előfizetési díja 1999-től 600 Ft + postaköltség.

Külföldre 12 DM.

Egy szám ára 150 Ft.

Folyóiratunk és kiadványaink megrendelhetők:

Ordass Lajos Baráti Kör

1114 Budapest, Bocskay út 10.